

*Tanzimat Sonrasında Osmanlı Devleti'nde Kumar Yasalarının Gelişimi**

Feyza KURNAZ ŞAHİN

Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü

E-Mail: fsahin@aku.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-4858-1639

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 03.12.2020 Kabul Tarihi / Accepted: 27.04.2021

ÖZ

KURNAZ ŞAHİN, Feyza, **Tanzimat Sonrasında Osmanlı Devleti'nde Kumar Yasalarının Gelişimi**, CTAD, Yıl 17, Sayı 34 (Güz 2021), s. 549-582.

Çalışmanın temel gayesi Osmanlı Devleti'nin Tanzimat sonrasında kumarla ilgili yapmış olduğu hukukî düzenlemeleri irdelemek olarak tanımlanır. Bu meyanda kumar sorunlarına çözüm bulmak amacıyla konulan yasaklar, verilen cezalar ve tüm hukukî düzenlemelere karşın alınan sonuçlar değerlendirilmiştir. Kumar yasağına ve cezalarına yönelik halkın tutumlarına ilişkin kanıtlar da ortaya konulmuştur. Dolayısıyla araştırma dinen, ahlaken ve hukuken suç sayılan kumarın engellenmesi için yasal uzantıları ve verilen cezaların etkinliğini ortaya koymayı amaçlamıştır.

Osmanlı'daki kumar düzenlemeleri daha ziyade yasaklayıcı bir yapıya sahiptir. Bunun nedeni kumarın dinî ve ahlaki olarak yasak olmasıdır. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde kurumların ve hukuk sisteminin modernleşmesi yolunda önemli adımlar atılırken devlet, kumarı engellemek amacıyla bir dizi düzenleme yapmıştır. Öncelikle 1851 tarihli Ceza Kanunu'na suç sayılan

* Bu çalışma Afyon Kocatepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 17.KARİYER.25 sayılı proje kapsamında desteklenmiştir.

kumara yönelik esaslar konulmuş, bilahare 1858 tarihli Ceza Kanunu ile kumar ve piyangoya yasak getirilmiştir. Yapılan düzenlemelere karşın vilayet yöneticileri ve halk, kanunların kumarla ilgili maddelerinin daha sert bir yaptırma sahip olmasını talep etmişlerdir. Ancak Hükûmet kumarla ilgili maddelerin yeterli olduğu gerekçesiyle mevcut yasayı değiştirmemiştir. Keza 1869 tarihli Askerî Ceza Kanunu'na askerlerin kumar oynaması halinde verilecek cezalar, 1845 ve 1907 tarihli Polis Nizamnâmesi'ne de polisin kumarla ilgili alması gereken önlemlerle ilgili esaslar konulmuştur. Çalışmada Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerindeki belgeler esas alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Kumar, Tanzimat, Yasak, Ceza Kanunu.

ABSTRACT

KURNAZ ŞAHİN, Feyza, **Development of Gambling Laws in the Ottoman State following the Tanzimat Reform Era**, CTAD, Year 17, Issue 34 (Fall 2021), pp. 549-582.

The main purpose of this study is defined as to examine the legal arrangements made with respect to gambling by the Ottoman State following the Tanzimat Reform Era. In this respect, this study evaluated the outcomes obtained as a result of the bans imposed, punishments inflicted, and all legal arrangements for solving the gambling problems. Proofs related to the attitudes of the public towards the gambling prohibition and punishments were also presented. Therefore, the research aimed to reveal the legal extensions for preventing gambling, which is considered a crime religiously, morally, and legally, and the effectiveness of the bans imposed.

Gambling arrangements in the Ottoman State had a rather proscriptive structure. The reason of this was that gambling was forbidden religiously and morally. While important steps were taken in the modernisation of the institutions and legal system during the Tanzimat Reform Era and Constitutional Monarchy Period, the State arranged to prevent gambling. Initially, principles related to gambling, which was deemed a crime, were enacted in the Penal Law dated 1851; afterwards, gambling and lottery were banned with the Penal Law dated 1858. Despite the arrangements made, provincial administrators and public demanded that articles of the laws related to gambling have a stronger sanction. However, the government did not change the existing law for the reason that the articles related to gambling were sufficient. Likewise, provisions were inserted into the Military Penal Law dated 1869 about the penalties to be imposed to the soldiers who gambled and into the Police Ordinances dated 1845 and 1907 about precautions that police forces needed to take related to gambling. Documents in the Presidential State Archives were based in the research.

Keywords: Ottoman State, Gambling, Tanzimat Reform Era, Prohibition, Penal Law.

Giriş

XIX. yüzyılda kumar bütün dünyada yaygınlaşmaya başlamıştı. Özellikle şehirlerde gettoların varlığı, marjinal grupların rahatlıkla mobilize olmaları, eğlence hayatının renklenmesi kumarın artışı hızlandırdı. Bu yüzyılda kumar, piyango, at yarışları eğlence hayatının önemli bir parçası haline geldi. Piyango bir kuruşa kadar düşük bahislerle oynanabildiği için genellikle yoksul kesim tarafından daha çok tercih edilmekte idi. Semtlerde kulüpler, gazinolar, kumar salonları gibi yeni mekânlar oluştu. Örneğin ABD’de bazı şehirlerde şehrin merkezindeki otellerde poker oyunları, bahisçiler boy göstermeye başladı. 1880’lerde ve 1890’larda siyahlar kumarhaneleri yönetmekte aktif hale geldi. Bu nedenle 1904-1905’te önde gelen beyazlar kumar karşıtı kampanya başlattılar.¹

İngiltere’de de durum çok farklı değildi. Kumar popüler bir etkinlik olarak yayıldı. Özellikle at yarışları üzerine yapılan toplu bahisler son derece popüler oldu. Bahis oyunları nakit olarak kumar oynanmasına imkân sağlıyordu. Özellikle elektrikli telgraf sisteminin yaygınlaşması sonucunda basının bahislerle ilgili hızlı sonuçlar almaya başlaması toplu kumar oynamayı mümkün kıldı. 1890’larda İngiltere’de bahis o kadar geniş bir alana yayılmıştı ki kumar ve içki neredeyse eşit büyüklükte kötülükler olarak değerlendirilmeye başladı. Özellikle pratik ve küçük meblağlarla oynanabildiği için sokak bahisleri oldukça yaygındı. Bahis, I. Dünya Savaşı’ndan sonra daha da artış gösterdi, kentlere, kasabalara ve kırsal bölgelere yayıldı.²

Almanya’da kumarın tarihsel gelişimi, kumardan elde edilen ekonomik fayda ve kâr ile kumar oynamayı kısıtlama çabaları arasındaki uzlaşmalarla karakterize edilebilir. Almanya’da kart oyunlarında kumar ilk kez XIV. yüzyılda başladı. Ardından 1735’te iki devlet piyangosu ve 1748’de çeşitli sağlık merkezlerinde kumarhaneler kuruldu. XIX. yüzyılın başında slot makineleri üretildi. Almanya’da kumar oynamak, özellikle düşük gelirli sınıflardan insanlar için ahlaki ve tehlikeli bir tutku olarak görülüyordu. Bu nedenle kumar birkaç dönem yasaklandı veya kısıtlandı. Örneğin 1872’de tüm kumarhaneler kanunla kapatıldı. Bu yasak ancak 1933’te Ulusal Sosyalistler tarafından kaldırıldı. At

¹ Mark H. Haller, “Policy Gambling, Entertainment, and the Emergence of Black Politics: Chicago from 1900 to 1940”, *Journal of Social History*, Vol. 24, Nr. 4, 1991, s. 719-720.

² Ross McKibbin, “Working-Class Gambling in Britain 1880-1939”, *Past & Present*, Nr. 82, 1979, s. 147-149; Jim Orford, “Gambling in Britain: The Application of Restraint Erosion Theory”, *Society for the Study of Addiction*, Nr. 107, s. 2082-2084.

yarışı bahisleri gibi birkaç istisna dışında, Almanya’da kumar faaliyetlerini teşvik etmek yasaktı.³

Fransa’da Orta Çağ’dan günümüze kumar oynamanın tarihi, aşırı yasaklayıcı bir çerçeve ile bunun istisnaları arasındaki sürekli gerilimi yansıtmaktaydı. Zira Fransa’da kumara dinî ve ahlaki nedenlerle yasaklama getirilirken öte yandan hoşgörü de gösterildiği bilinmektedir. XIV. Louis Dönemi’nde 1776’da Kraliyet Piyangosu kuruldu. Yasağa ikinci bir istisna 1806’da onaylanan bir yasa ile başlangıçta deniz kenarı ve kaplıca kasabalarında kumar kasalarına izin verilmesiydi. 1891’de Bettingon atları yetkilendirildi ve atları finanse etmek amacıyla at yarışları bahislerine de izin verildi. Kumar çoğunlukla devlete tanınan muafiyetler dışında yasaktı. Piyango 1836’da “*ahlaki düzene dönüş*” döneminde kaldırıldı.⁴

Osmanlı Devleti’nde de kumar yasağının temeli Fransa’da olduğu gibi dinsel ve ahlaki temellere dayanıyordu. Kumarın zararları çok boyutlu olduğundan İslam dini kumarı şiddetle yasaklamıştı. Kur’an-ı Kerim’de Bakara Suresi’nin 219. ayetinde⁵ ve bilahare inen Maide Suresinin 90-91. ayetlerinde⁶ kumar çeşitli zararlarından dolayı dinen yasaklanmıştı. İslam dini kumarı yasaklarken dinin toplumsal yönüne dikkat çekmişti; zira ahlakın ve toplum düzeninin devamı, kişilerin zarara uğramaması ve sosyal ilişkilerin sorunsuz bir şekilde devam etmesi son derece önemliydi. Bu açıdan bakıldığında kumar, Allah’ı anmayı ve ibadeti engellediği, toplum içerisinde husumete ve haksızlığa sebep olduğu için yasaklanmıştı.⁷

Kur’an’ın bu hükümleri çerçevesinde şer’i kanunlara göre yönetilen Osmanlı Devleti de kanunnâmelerde ve hükümlerde kumarın yasak olduğunu bildirilmişti. Bu meyanda zimmilerin Müslümanlara şarap satması yasaklandığı gibi “*günahkârların biriktiği yer*” olarak tanımlanan kahvehanelerin kapatılması istenmişti. Hükme göre kahvehanelerin kapatılmasının gerekçesi kahve bahanesiyle buralarda afyon şurubu, esrar ve afyon alınması, şarap ve rakı içilmesi, nerd (tavla), satranç ve kumar oynanmasıydı. Bu nedenle iş sahipleri

³ Monika Ludwig, Anja Kräplin, vd., “Gambling Experiences, Problems, Research and Policy: Gambling in Germany”, *Addiction*, Nr. 108, 2012, s. 1554–1561.

⁴ Marc Valleur, “Gambling and Gambling-related Problems in France”, *Society for the Study of Addiction*, Nr. 110, 2015, s. 1872-1873.

⁵ *Kur’an-ı Kerim Meâlî*, Bakara, 219, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011, s. 42.

⁶ *Kur’an-ı Kerim Meâlî*, Maide, 90-91, s. 132-133.

⁷ Ali Bardakoğlu, “Kumar”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul, 2002, s. 364; Mete Tunçay, *Türkiye’de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*, Milli Piyango İdaresi Yay., Ankara, 1993, s. 17.

tembelleşmiş ve ilim yapan talebeler ise cahil kalmıştı.⁸ Zikredilen yasaklı eylemler yanında bu mekânlarda iktidarın eleştirilmesi ve toplumsal muhalefetin güçlenmesi kahvehanelerin kapatılmasının bir diğer gerekçesiydi. Zira meyhane ve kahvehane gibi mekânlarda yapılan sohbetlerde dile getirilen eleştirilerin zamanla daha keskin bir muhalefetin oluşmasına sebep olabileceği düşünülerek bu mekânların kapatılması yoluna gidildi.⁹ Hükümlerde mükerreren verilen emirlere bağlı kalınmadığından bahsedilerek emirlere uyulması, buna riayet etmeyenlerin ve yasaklara müsamaha gösteren subaşı ve aseslerin ise küreğe konulmak üzere İstanbul'a gönderilmesi, kadı, müderris, memur ve mutasarrıflardan itaat etmeyenlerin isimlerinin bildirilmesi istenmişti.¹⁰ XVI. yüzyıldan itibaren kürek cezalarının artırılması sonucunda kumar oynayanlara da kürek cezası verildi.¹¹

Osmanlı Hükûmetleri kumarı dinî ve ahlaki bir sorun olarak gördü. Devlet adamları kumarın önünü alabilmek için gerekli olan hukukî düzenlemeleri yaptı.¹² Araştırmada Tanzimat sonrasında Osmanlı Devleti'nde kumar yasalarının gelişimi irdelendi. Kumar ve kumar sorunlarına çözüm bulmak amacıyla buna yönelik yasaklar, cezalar ve yasaklamaya rağmen alınan sonuçlar değerlendirildi. Kumar yasağına ve cezalarına yönelik halkın tutumlarına ilişkin kanıtlar da ortaya konuldu. Dolayısıyla bu çalışma dinen, ahlaken ve hukuken suç sayılan kumarın engellenmesi için yasal uzantıları ve verilen cezaların etkinliğini ortaya koymayı amaçladı.

Osmanlı Devleti'nde Kumarın Yasaklanmasıyla İlgili Hukukî Düzenlemeler

⁸ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Divan-ı Hümayûn Defterleri Kataloğundaki Mihimme Defterleri (A.DVNS.MHM.d)*, (Dosya/Gömlek) 35/225, (Cemaziyelevvel 986/Temmuz-Ağustos 1578).

⁹ Fikret Yılmaz, "Siyaset, İsyan ve İstanbul (1453-1808)", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, Siyaset ve Yönetim I*, Cilt II, İstanbul 2015, s. 131; İhsan Erdinçli, "Yasaklardan Modern Denetim: Osmanlı Devleti'nin İçki Tüketimine ve Meyhanelere Yaklaşımı", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 16, Sayı 31, Bahar 2020, s. 18.

¹⁰ *BOA, A.DVNS.MHM.d*, (Dosya/Gömlek) 35/225, (Cemaziyelevvel 986/Temmuz-Ağustos 1578); Fahrettin Tızlak, "Osmanlı Toplumuna Şans Oyunlarının Girişi", *XV. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler*, Cilt 4, 3.Kısım, Ankara, 2006, s. 1878.

¹¹ Bu anlamda kürek cezası gerektiren suçlar arasında kumar, halka zulüm, gasp, hırsızlık, zimmet vb. suçlar bulunmakta idi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Kılınç, "Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde Uygulanan Kürek Cezasının Hukuki Tahlili", *Belleten*, Cilt 79, Sayı 285, Ağustos 2015, s. 546.

¹² *BOA, Şura-yı Devlet Evrakı (ŞD)*, 657/58, s. 008, (10 Teşrinievvel 1329/23 Ekim 1913); "Ceza Kanunnâme-i Hümayunu", 28 Zilhicce 1274/9 Ağustos 1858, *Diüstur*, Tertip I, Cilt I, Matbaa-yı Amire, 1289, s. 591; "Polis Nizamnâmesi", *Diüstur*, Tertip I, Mütemmim, Hilal Matbaası, 15 Muharrem 1269-8 Recep 1325, Dersaadet Zilkade 1335, s. 637.

Kur'an'a göre İslam hukukunda kumar eylemi yasaklanmıştı. Ancak içki ve kumar gibi günahlara verilecek ceza doğrudan Kur'an'da yer almadığından bu eylemler ta'zîr¹³ cezası kapsamına alınmıştı. Ta'zîr suçları, fıkhîta cezası belli olmayan suçların cezasının yönetici veya hâkime bırakılmasını öngörüyordu. Tanzimat öncesinde kumar suçu ta'zîr suçları kapsamında olduğundan farklı ceza uygulamaları görülüyordu. Bu anlamda eşkıyalık, adam öldürme, hırsızlık, fuhuş, kumar vb. gibi suçlara daha ziyade kürek cezası verilmekteydi.¹⁴ Tanzimat'tan sonra henüz 1851 ve 1858 Ceza Kanunnâmeleri hazırlanmadan önce kumara göz yuman devlet memurlarına da prangabentlik cezası verildiği görülüyordu. Örneğin 7 Kasım 1850 tarihli olup Meclis-i Vâlâ'dan Aydın Vilayeti Zabtiye Müşirine gönderilen yazıda İzmir Karşıyaka'da Zabtiye Çavuşu Mustafa'nın kumar oynatmaya göz yumduğu belirtilerek bu suçu işleyen memurlara verilen ceza bağlamında memuriyetten ihracına ve üç ay müddetle prangabentlik cezasına çarptırıldı.¹⁵

Tanzimat Dönemi'nde ceza hukukunda “*inkılap*” diye nitelendirilebilecek gelişmeler yaşandı. Doğu ile Batı müesseseleri karşılaşılarak çok defa birlikte uygulanmaya çalışıldı. Tahir Taner'in ifadesiyle ceza hukukunda “*rabbani*” hükümler ile “*cismanî*” hükümler birlikte yan yana yürümüş ve bu ikilik oldukça uzun sürmüştü.¹⁶

Tanzimat'tan sonra kumar, işret ve fuhuş gibi suçlar Polis Nizamnâmesi'ne ve Ceza Kanunlarına girmeye başladı. Bu çerçevede özellikle Kırım Harbi sonrasında Islahat Fermanı'nın getirmiş olduğu tebaanın eşitliği ilkesi doğrultusunda hazırlanan 1858 tarihli Ceza Kanunu ile kumar suçu şer'i hukuk esaslarından daha ziyade modern hukuk esaslarına göre şekillendi. Bu durum kuşkusuz devlet aygıtının sekülerleşmeye doğru ilerlemesinden kaynaklıydı. Keza Avrupalı devletlerle Osmanlı Devleti arasında siyasî ve ekonomik ilişkilerin artması ve hatta Avrupa'nın etkisiyle eğlence hayatında meydana gelen değişikliklerle yakından ilgiliydi.¹⁷ Nitekim François Georgeon, XIX. yüzyılın

¹³ Ta'zîr fıkhîta had suçları ve cinayetlerdeki gibi belirli cezası bulunmayan suçlara verilecek miktarı ve uygulanması yöneticiye veya hâkime bırakılmış cezaları ifade eder. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tuncay Başoğlu, “Ta'zîr”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 40, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul, 2011, s. 198.

¹⁴ Mesut Yolal, *Osmanlı Devleti'nde Şans Oyunları ve Kumar (1800-1923)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 2018, s. 19-27; Esra Yakut, “Tanzimat Dönemi'ne Kadar Osmanlı Hukuku'nda Taziri Gerektiren Suçlar ve Cezaları”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, Sayı 2, Güz 2006, s. 36.

¹⁵ BOA, *Sadaret Mektubi Kalemi Meclis-i Vâlâ Evrakı A.MKT.MVL*, 34/13, (H-02-01-1267/7 Kasım 1850).

¹⁶ Tahir Taner, “Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku”, *Tanzimat I*, MEB Yay., İstanbul, 1999, s. 232.

¹⁷ İhsan Erdiçli, *Yenileşme Dönemi İstanbul'unda Meyhaneler ve Meyhanecilik (1826-1908)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2019, s. 120-

ikinci yarısında reformların dinî otoriteyi zayıflattığını, Batılılaşmanın etkisiyle “*törelere ve ibadetin gevşediğini*” dile getirmekteydi.¹⁸ Bu dönemde kumar, fuhuş ve işret gibi suçların kendisi cezalandırılmayıp sebep olduğu toplumsal zarar ve tehlike dikkate alınarak cezalar verilmeye başlandı. Bu meyanda kumar, yarattığı zarar bakımından cezalandırılmalıydı. Kumar ihtiras gibi duyguları ortaya çıkararak aile birliğini ve ailenin ekonomik durumunu sarsmakta böylece toplumun ayıp saydığı bazı davranışlara yol açmaktaydı. Kumarın önlenmesi “*aile ve amme menfaati, toplumsal ahlak, millî istihsale iştirak etmeyen kumarcular*” açısından önemliydi.¹⁹

1839-1876 Yasal Düzenlemeleri

Tanzimat döneminde de gerek Ceza Kanunnâmelerinde ve gerekse nizamnâmelerde kumarla ilgili esaslar yer aldı. Zira bu dönemde hukuk alanında Batılı hukuk normları hayata geçirilmeye başlandı. Hukuk alanında yapılan düzenlemelerde, düzen ve asayişin sağlanması bir amaç olarak ortaya konulmuş ise de bu değişimde Batı'nın açık baskısının olduğunu da söylemek gereklidir.²⁰ Şer'i mahkemelerin yanı sıra Batılı çizgide yeni mahkemeler oluşturuldu ve bu mahkemelerde tatbik etmek üzere kanunlar çıkarıldı.²¹ Bu meyanda kumarın yaygınlaşmasını önlemeye yönelik hüküm içeren düzenlemelerden birisi 1845 yılında Polis Meclisi'nin kurulmasıyla yürürlüğe giren 21 Mart 1845 tarihli Polis Nizamnâmesi idi. İlk etapta Galata ve Beyoğlu bölgesinde kurulan Polis Meclislerinin çalışma esaslarını belirleyen nizamnâmenin 11. maddesinde kumara yönelik esaslar yer almıştı. Buna göre “*kötü niyetli kimselerin toplandıkları mahallerle kumarhaneleri teftiş ve taharrî etme ve bu gibi yerlerin çoğalmasına mani olmak*” Polis Meclisi'nin görev ve sorumlulukları arasında sayıldı.²²

121; Engin Kırılı, “Tanzimat Sonrası Fuhuş Hadisesine Yaklaşımda Yaşanan Değişim”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 12, Yıl 2010, s. 46.

18 François Georgeon, “İmparatorluktan Cumhuriyete İstanbul'da Ramazan”, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşamak Toplumsallık Biçimleri ve Cemaatlerarası İlişkiler (18.-20. Yüzyıllar)*, Çev. Maide Selen, İletişim Yay., İstanbul, 2000, s. 62-63.

19 Çetin Özek, “Türk Ceza Hukukunda Kumar Suçu”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 29, Sayı 1-2, Yıl 1963, s. 121-122.

20 Said Nuri Akgündüz, “Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukukunun Kaynakları”, *dergiabant (Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi)*, Cilt 4, Sayı 8, Güz 2016, s. 3.

21 Taner, agm., s. 225-226; Mustafa Şentop, “Tanzimat Dönemi Kanunlaştırma Faaliyetleri Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5, 2005, s. 648-651; S. N. Akgündüz, agm., s. 3.

22 Ali Sönmez, “Polis Meclisinin Kuruluşu ve Kaldırılışı (1845-1850)”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 24, Sayı 37, 2005, s. 263-264; Ülkü Köksal, “II. Meşrutiyet Dönemi'nde ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Trabzon Polis Mektebi”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı 19, 2015, s. 140-141.

Bu dönemde kanunlaştırma hareketleri kapsamında, kumarı engellemek amacıyla bir dizi tedbir alındı; zira 1840 tarihli Ceza Kanunnâme-i Hümayunu'nda kumarla ilgili hükümler yoktu.²⁵ Anılan kanunun eksikliklerini gidermek amacıyla düzenlenen 14 Temmuz 1851 tarihli yeni Ceza Kanunu (Kanun-ı Cedid)'nda²⁴ kumar hususunu da içine alan bazı düzenlemeler yapılarak kumarın suç olduğuna dair hükümler konuldu.²⁵ Kanunun ikinci faslının 5. maddesine konulan bir hükümlerle kumarbazlara verilecek cezalar belirtildi. Buna göre bağırıp çağırarak edepsizler ve kumar malzemesiyle yakalanan kumarbazlar, şer'i hükümlerin izin verdiği şekilde kabahatlerine göre öldürülmesi olmayacak şekilde 3'ten 79 adede kadar değnek darbıyla cezalandırılacaktı. Bu surette olan edepsiz ve kumarbazlar bir-iki defa daha yakalanırsa yine aynı ceza uygulanacaktı. Ancak suçun tekrarı halinde ısrar edilmiş olacağından bu durumda kendinde nedamet ve gerçek bir tövbe hasıl oluncaya kadar Dersaadet'te ise küreğe ve taşrada ise prangaya konulacaktı.²⁶ 1851 tarihli Ceza Kanunnâmesi yürürlükteki yasaların modernleştirilmesi usulüyle yapılmıştı.²⁷ Bu nedenle kumarbazlık, sarhoşluk ve sarkıntılık gibi suçlara kürek ve prangabentlik gibi şer'i usule uygun cezalar verilmesi kararlaştırıldı.

Bilhare 1810 tarihli Fransız Ceza Kanunu'ndan uyarlanarak hazırlanan 9 Ağustos 1858 tarihli Ceza Kanunnâme-i Hümayunu'na kumarla birlikte diğer suçları da içeren yeni hükümler konuldu.²⁸ Zira bu kanun yabancı yasaların benimsenmesi sonucunda oluşturulmuş modern hukuk sistemine uygun bir yasaydı. Dolayısıyla kumar suçuna verilen ceza buna göre şekillendi. Bu bağlamda kanunda işret, kumar vb. suçlara verilen cezalar din temelli değil modern hukuk usulüne uygun olarak vatandaşlık kavramı öncelenerek

²⁵ Taner, agm., s. 226; Ahmet Akgündüz, *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Diyarbakır, 1986, s. 809-820.

²⁴ Ahmed Lütfi, *Mir'at-ı Adalet Yahud Tarihçe-i Adliye-i Devlet-i Aliye*, Naşiri: Kitapçı Ohannes, Matbaa-i Nişan Berberyan, İstanbul, 1304, s. 127; A. Akgündüz, *age.*, s. 821-831; Şentop, agm., s. 653.

²⁵ Ahmed Lütfi, *age.*, s. 150; Musa Gümüş, "Osmanlı Devleti'nde Kanunlaştırma Hareketleri, İdeolojisi ve Kurumları", *Tarih Okulu*, S: XIV, İlkbahar-Yaz 2013, s. 170-171; Taner, agm., s. 229.

²⁶ Ahmed Lütfi, *age.*, s. 161-162; A. Akgündüz, *age.*, s. 825-826; S. N. Akgündüz, agm., s. 7; Orhan Gökçe, "Tanzimat Dönemi Kanunlaştırma Faaliyetleri", *Genç Hukukçular Hukuk Okumaları, Birikimler - V*, Ed. Muharrem Balcı, Hukuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016, s. 29.

²⁷ Şentop, agm., s. 653.

²⁸ Taner, agm., s. 230; Abdülkadir Özcan, "Zaptiye", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 44, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul, 2013, s. 130; Gümüş, agm., s. 170-171.

verilmişti.²⁹ Anılan kanunun on birinci faslında (kumar ve piyango mücazati) yer alan 242. madde şu şekildeydi:³⁰

“kumarbazlığı kâr-ı san’at edib bir mahall-i mahsûsa halkı davet ile orada kumar oynamak için celb ve kabûl eden ve sarraflık suretiyle orada akçe veren eşhas bir aydan altı aya kadar habse konulur. Ve bir mecidiyye altınından elli mecidiyye altınına kadar ceza-yı nakdî alınır. Ve kumar mahallinde bulunan bi’l-cümle nukûd ve eşya canib-i mîrîden zabt olunur.”

Ceza Kanunnâme’si’nin 243. maddesi ise piyangoya ilgili hükümleri içeriyordu. Buna göre; “*Piyango kûşad edenler kezâlik bir aydan altı aya kadar habs ile bir mecîdiyye altınından elli mecîdiyye altınına kadar ceza-yı nakdî alınır. Ve piyangoya konulmuş olan nukûd ve eşya canib-i mîrîden zâbt olunur*” hükmüyle piyango düzenlemeye de yasak getirildi.³¹

Kanunda kumar mahallinde bulunan nakit ve eşyaya el konulduktan sonra bunun nasıl kullanılacağına ilişkin bir hüküm bulunmuyordu. Buna ilişkin uygulamalar zaman içerisinde şekillendi. 1859’da Meclis-i Vâlâ durumla ilgili olarak bir karar verdi ve kumar baskınları sırasında ele geçirilen paranın yüzde onunun görev yapan memurlara, kalan kısmının ise hazineye devredilmesini uygun gördü.³²

Ceza Kanunu’nda kumar suç sayılmakla birlikte kumar oynayanlara ilişkin verilecek cezalarda tereddütler hasil oldu. Örneğin 15 Ağustos 1860 tarihli bir belgeden anlaşıldığı üzere Adana vilayetinden Meclis- Vâlâ’ya gönderilen 1860 yılı Mart, Nisan ve Mayıs aylarına ait üç aylık sürede vilayette gerçekleşen cünha ve kabahatlerin kaydedildiği cetvelde kumar suçuna verilen ceza da bulunmaktaydı. Meclis-i Vâlâ, vukuat jurnalinin sekizinci bendinde yer alan kumar oynayan kişilere verilen cezaları kanuna uygun bulmadı. Kararın uygun bulunmamasının gerekçesinde Ceza Kanunu’nun 242. maddesinin kumarbazlığı kâr ve sanat eden, özel bir mahalde halkı davet ederek kumar oynamak için kabul eden ve sarraflık yaparak kumar oynayanlara para veren şahıslar hakkında geçerli olduğunu, buna göre sadece kumar oynayanların cezalandırılmasının kanuna aykırı olduğuna karar verdi. Meclis-i Vâlâ’nın bu kararı Adana mutasarrıflığına bildirilerek kararın düzeltilmesi istendi.³³

²⁹ Erdinçli, agm., s. 20.

³⁰ “Ceza Kanunnâme-i Hümâyunu”, 28 Zilhicce 1274/9 Ağustos 1858, *Diüstur*, Tertip I, Cilt I, Matbaa-yı Amire, 1289, s. 591.

³¹ “Ceza Kanunnâme-i Hümâyunu”, s. 591; A. Akgündüz, *age.*, s. 873; S. N. Akgündüz, agm., s. 11-12.

³² *BOA, Zabtiye Nezâreti Evrakı (ZB)*, 1/62, 29, s. 1-4 (Cemaziyelevvel 1275/4 Ocak 1859).

³³ *BOA, Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vîlâyât Evrakı (A.MKT.UM.)*, 420/99, (H-27-01-1277/15 Ağustos 1860). Meselenin nasıl bir çözüme kavuşturulduğu tespit edilememiştir.

Meclis-i Vâlâ yukarıda ifade edilen kararını yaklaşık bir yıl sonra değiştirdi. Zira kumar oynayanlara ceza verilmedikçe kumarın önünün alınmadığını ve gittikçe çoğaldığını gördü. Kumarla birlikte diğer fenalıkların da ortaya çıktığı anlaşılınca Meclis-i Vâlâ kanun maddelerinde kıyas yaparak kumar oynayanlara verilecek cezayı tespit etti. Bu durum Üsküp Meclisi tarafından 7 Mayıs 1861 tarihinde gönderilen bir mazbata sonrasında gündeme gelmişti. Üsküp Meclisi, Kalkandelen kazasının Salihçelebi mahallesi ahalisinden Receb, Nureddin ve Şakir adlı kişilerin Muammer adlı bir şahsın hanesinde kumar oynadıklarını bildiriyordu. Evinde kumar oynatana Ceza Kanunu'nun 242. maddesine göre ceza verildiği, ancak diğerleri hakkında kanunda sarih bir madde olmadığından bu kişilere ve emsalleri hakkında ne şekilde muamele yapılacağı hususunda tereddütte kaldığı bildiriliyor ve uygulanacak ceza hakkında mazbata isteniyordu. Üsküp Valisi'ne gönderilen 13 Mayıs 1861 tarihli cevapta, kumar oynayanlar hakkında ceza verilmedikçe uygunsuzluğun önünün alınamayacağı, kumar oynayanların gittikçe arttığı, kumara bağlı olarak başka fenalıkların ortaya çıktığı ifade edildi. Bu gerekçeler doğrultusunda kumar oynayanların bir nevi “*adab-ı umumîyeye mugayyî*” hareket etmiş olduklarından, Ceza Kanunu'nun 201. maddesinde “...*adab-ı umumîyeye menfî hareket edenlerin bir mahdan bir seneye kadar hapsi ile mücazat olması*” hükmü açık olduğundan bu hükme kıyas olarak kumar oynayanlara ikişer ay müddetle hapis cezası verilmesinin uygun olacağı bildirildi. Bundan sonra emsalleri hakkında da bu yolda muamele edilmesi istendi.³⁴

Tanzimat'tan sonra askerî alanda da kumarla ilgili düzenlemeler yapıldı. Zira asker arasında da kumar oynandığı görülüyordu. Örneğin XIX. yüzyılın başlarında Türkiye'ye gelen İngiliz seyyah William Wittman askerlerin olumsuz davranışları arasında kumarı saymaktaydı. Wittman, askerlerin sıklıkla ateşli silahlar ortaya koyarak bunun üzerine kumar oynadıklarını belirtiyordu. Gezgîn; zar, kart oyunları ve satrancın şehirde olduğu gibi askerî kamplarda en önemli eğlencelerden olduğunu vurguluyordu. Wittman, kumarın küçük meblağlar için oynandığını da ifade etmekteydi.³⁵

Bu kapsamda askerlerle ilgili yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu için 1869 tarihli Askerî Ceza Kanunnâme-i Hümayûnu hazırlandı. Esasen Osmanlı Devleti'nde modern anlamda ve Batılı hukuk sistemine uygun olarak hazırlanan 1837 tarihli Kanunnâme-i Ceza-i Askeriye ile yeni düzenlemeler getirilmişti. Bu

³⁴ BOA, A.MKT.MVL, 127/66, (3 Zilkade 1277/13 Mayıs 1861). Kanunun 201. maddesi şu şekilde idi; “*Her kim zükûr ve inândan genç kimseleri idlâl ve iğfâl ederek fuhsiyâta tabrik ve iğra ve esbab-ı busûlînü teshîl etmeyi itiyat ederek âdâb-ı umumîyeye münâfî harekete cesaret eyler ise, bir mahdan bir seneye kadar hapis ile mücazat olunur. V'e eğer bu suretle idlâl ve iğfâl kazîyesi baba ya ana veya vasi olan kimselerden zûbur eder ise altı mahdan bir buçuk seneye kadar hapis ile mücazat kalınır*” Ceza Kanunnâme-i Hümayûnu, s. 580.

³⁵ Gürsoy Şahin, *İngiliz Seyahatnamelerinde Osmanlı Toplumunu ve Türk İmajı*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2017, s. 185

kanun askerî yargı ile adlî yargıyı birbirinden ayıran niteliğe sahipti. Ancak bilahare 1857 tarihli Fransız Askerî Ceza Kanunu'ndan esinlenerek hazırlanan ve yeni adı Askerî Ceza Kanunnâme-i Hümayunu olan yasa 1869'da kabul edilerek yürürlüğe girdi.³⁶ Bu kanunun on ikinci faslının 200. maddesinde sayılan suçlar arasında kumar da bulunmaktaydı. Kanun maddesi şu şekildeydi:³⁷

“İşret ve tembellik ve ihmal ve kumarbazlık ve herhangi vechle olursa olsun haiz olduğu rütbenin haysiyetini vikâyesizlik ve buna mümâsil mesâlik-i makduhadan dolayı mükerreren hafif ceza ile muamele olunup yine ıslah-ı mesâlik etmeyen divan-ı harp huzurunda bilmukabele şu hallerin sübutu takdirinde ümerâ ve zâbitândan iseler askerîyeden tard olunur. Küçük zâbitân ve onbaşılar ve neferâtın buldukları takdirde kırk beş günden altı mâha kadar hapis veyahut on beş değnekten kırk beş değneğe kadar darb ve iş bu darb veyahut habs ile beraber küçük zâbitân ve onbaşılar nefer raddesine tenzil olunur.”

Askerî Ceza Kanunu'nun söz konusu maddesine göre işret, tembellik, ihmal, kumar ve sahip olduğu rütbenin haysiyetini korumayan askerler suçta ısrar etmeleri halinde divan-ı harpte yargılanacaktı. Suçu sabit bulunan ümerâ ve zâbitân ise askerlik görevinden çıkarılacaktı. Küçük zabıt, onbaşı ve neferler ise kırk beş günden altı aya kadar hapis veya on beş değnekten kırk beş değneğe kadar darp edileceklerdi. Darp ve hapis cezalarının yanında küçük zabıt ve onbaşı rütbesinde olanlar nefer derecesine indirilecekti.

1876-1908 Yasal Düzenlemeleri

Osmanlı Hükûmeti, kumarın gittikçe yaygınlaşan sosyal bir problem olduğunun farkındaydı bu nedenle kumar hastalığı ile sistematik olarak mücadele etti. Kolluk kuvvetlerinin kumara yönelik sıkı bir denetim içerisinde olduğunu söylemek gereklidir. Zabtiye Nezareti bu hususta sık sık uyarılar yaptı. Örneğin 3 Mart 1884 tarihinde Merkez Komiserliklerine gönderilen bir yazıda Ceza Kanunnâmesi'nin 242. maddesince kumar oynanmasına hiçbir şekilde müsaade edilmeyeceği hatırlatılarak Hükûmetin kumarı tamamen men etme azminde bulunmaya mecbur olduğu ifade edilmişti. Bunun için kumarhane sıfatıyla bilinen mahallerin layıkıyla aranması, Tünel Semti ve çevresinde bu gibi şüpheli olan mahallerin denetlenerek derhal ıslah edilmesi istenmişti. Ayrıca bu

³⁶ Aydoğan Yolyapan, “Osmanlı Devletinde Askeri Yargının Gelişimi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 9-10, 2000, s. 161; Fazıl Hüsnü Erdem - Vahap Coşkun, “Askeri Yargı ve Askeri Vesayet”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 14, Sayı 20-21, 2009, s. 92.

³⁷ “Askerî Ceza Kanunname-i Hümayunu”, *Düstür-i Askerî*, Mekteb-i Fünun-u Harbiye-i Şahane Matbaası, İstanbul, 1287 (1870), s. 275.

bölgelerde polislerin mütemadiyen bulunması, kumar oynanan yerlerin kapatılması talep ediliyordu.³⁸

XX. yüzyılın başlarından itibaren bazı vilayet yöneticileri tarafından 1858 tarihli Ceza Kanunu'nun kumarla ilgili hükümlerine ilave yapılmasıyla ilgili görüşler ortaya atıldı. Bu tekliflerin bu dönemde yoğunlaşması tesadüf değildi; zira yaşanan finansal krizler, Batılılaşmanın etkisinin yoğunlaşması, eğlence hayatı ve eğlence kültürünün değişmesi kumarı aleni hale getirmişti. Örneğin 1903 yılında Cezayir-i Bahr-i Sefid vilayetinden Şura-yı Devlet'e gönderilen bir yazı buna yönelik öneriler içermektedir. Söz konusu yazıda Osmanlı memleketlerinde kumar belasının yaygınlaştığı, birçok kişinin ve ailenin kumardan dolayı perişan durumda olduğu, kumarın men'i için alınan tedbirlerin yeterli olmadığı vurgulanıyordu. Ayrıca Osmanlı mahkemelerinde kumarla ilgili davaların reddedilerek, davalara bakılmamasının bazı sakıncalar yarattığı dile getirildi. Cezayir-i Bahr-i Sefid Valisi'ne göre Osmanlı mahkemelerinde kumar davalarına bakılmaması para kazanandan yana avantaj oluşturmaktaydı. Çünkü kumar davasının mahkemeye intikal etmesi durumunda Ceza Kanunu'na göre uygulama yapılacak, kumar oyununda kazanılan nakit para hazineye kalacaktı. Ancak kumar davalarına bakılmazsa kazanan ve kaybeden arasındaki sorun çözülmemiş olacak ve kumardan elde edilen nakit para ve eşya devlet tarafından müsadere edilemeyecekti. Cezayir-i Bahr-i Sefid Valisi'ne göre söz konusu uygulama kumarın yaygınlaşmasına yardımcı olduğu için değiştirilmeli ve mahkemelerde kumarda kaybedenlerin şikâyet ve davaları görülmeliydi.³⁹ Adliye Nezareti vilayetten gelen tezkereyi inceleyerek meseleyi Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi'ne havale etti. Tanzimat Dairesi talebi inceledi, ardından Adliye Nazırı imzasıyla vilayete bir cevap gönderildi. Bu cevapta Ceza Kanunnâmesi'nin 242. maddesi esasları hatırlatıldıktan sonra kanunda kumar suçuna ilişkin açık hükümler bulunduğu belirtildi. Kumar davalarında bu usule göre muamele yapılması nedeniyle yeni düzenlemeye gerek görülmediği ifade edildi.⁴⁰ Tanzimat dairesinin kanunda değişikliğe gitmemesi seküler hukuk yapısının bir tezahürü idi. Zira devlet artık kumar gibi suçlara toplumun asayişinin sağlanması noktasından bakıyordu.

Kumarın yaygınlaşmasına paralel olarak alınacak tedbirler de sıklıkla gözden geçirilmekteydi. Kumar oynanan alanların kontrolünü kolaylaştırmak, baskın yapabilmek ve kumarcıların kaçmalarına engel olmak için kumar oynandığından

³⁸ BOA, *Yıldız Perakende Evrakı Zabtiye Nezareti Maruzatı (Y.PRK.ZB)*, 2/56, 5 Cemazıyelevvel 1301/20 Şubat 1299/3 Mart 1884.

³⁹ BOA, *ŞD*, 2364/001, s. 01, (16 Kanunuevvel 1319/30 Aralık 1903).

⁴⁰ BOA, *Babıali Evrak Odası Evrakı (BEO)*, 2326/174390, s. 01-01, 02-01, (15 Nisan 1320/28 Nisan 1904); BOA, *Dahiliye Nezareti Mektubü Kalemi (DH.MKT.)*, 851/73, s. 001, 001, (27 Nisan 1320/10 Mayıs 1904).

şüphe edilen yerlerin sivil polislerce denetlenmesi gündeme geldi. Örneğin Dahiliye Nezareti 13 Temmuz 1905 tarihinde Zaptiye Nezareti'ne bir tezkere göndererek kumar oynanmasına ve bu bahaneyle bir araya gelinmesine fırsat verilmemesi için gazino, otel ve kahvehane gibi halka açık mekanların ve konutların hafiyeler tarafından düzenli olarak kontrol edilmesini, kumar oynandığı görülen yerlere cezaî işlem uygulanmasını talep etti.⁴¹ Zaptiye Nezareti ise 20 Temmuz 1905 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği cevabî yazıda, ifade edilen bu kontrollerin gerçekleştirildiğini ancak otellerde ve hanelerde yapılan kontrollerde sıkıntılar yaşandığını, özel hanelere girilmesinin bazı şikayetlere neden olduğunu vurguladı. Bu tür kontroller için sivil polislerin de görevlendirilmesinin doğru olacağını bildirdi.⁴² Bu uygulamalar iktidarın, denetim ve asayiş sağlama gerekçesiyle mekânları görülmeden denetleme çabasının bir yansımasıydı.⁴³

Hanelere girilmesi hususu Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'da da gündeme geldi. Kumar meselesinin görüşüldüğü 2 Ağustos 1905 tarihli meclis toplantısında, kumarın şer'an yasak olması nedeniyle umuma mahsus kahvehane, gazino gibi mahallerin zabıta tarafından sıklıkla kontrol edilmesi istendi. Meclis-i Vükelâ'da, kumara kesinlikle müsaade edilmemesi, hane ve otellerin teftişinin titizlikle yapılması gerektiği vurgulandı. Teftiş sırasında şikâyet ve suiistimal oluşmaması için zabitanın bu alanlarda dikkatli olması, vazifesinin sınırları dışına çıkmaması gerektiği de ifade edildi. Keza zabitanın bu tarz toplantıların caiz olmadığı konusunda kumar oynayan kişileri uyarması ve gerekli tebligatı yapması kararı da alındı.⁴⁴

Öyle anlaşılıyor ki, Sultan II. Abdülhamid, İstanbul'da kumarın yaygınlaşmasında zabıtalardan ihmalkâr tavırlarının da etkili olduğu kanısındaydı. Örneğin 12 Şubat 1907'de Yıldız Sarayı'ndan Zaptiye Nezaretine hitaben gönderilen yazıdan bunu anlamak mümkündür. Söz konusu yazıda Galata'da Doğruyol'da Lale Dimitri'nin idaresinde bulunan üç dükkân ile Galata'da Kürkçüler içinde bulunan kahvehanede kumar oynanmakta olduğu ve zabıtalardan kumar oynanmasına müsamaha gösterildiği bildirilmişti. Kumarın kötü ve ayıplı bir davranış olmasının yanında dinen ve hukuken de yasak olduğu hatırlatılarak, anılan yerlerde ve diğer bütün alanlarda kumar

⁴¹ BOA, *Yıldız Resmî Maruzat (Y.A.RES.)*, 132/003, s. 04, 01, (7 Temmuz 1321/20 Temmuz 1905).

⁴² BOA, Y.A.RES., 132/3, s. 3-1, (14 Temmuz 1321/27 Temmuz 1905).

⁴³ M. Foucault, bu durumu "iktidarın gözü" olarak tanımlamaktadır. Michel Foucault, *İktidarın Gözü*, Çev. Işık Ergüden, 2. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 11-19; Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, 5. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2013, s. 313-315.

⁴⁴ BOA, Y.A.RES., 132/3, s. 1-1, 2-1, (1 Cemaziyelahir 1323/1 Ağustos 1905).

oynanmasının katiyen yasak olduğu, Zaptiye Nezareti'nin bu konuda tedbir alması gerektiği ifade edildi.⁴⁵

Yasalar zamanın şartlarına göre değiştikçe kumarla ilgili düzenlemeler de değişmekte idi. Örneğin polisin görev ve yetkileri düzenlendikçe polisin kumarla ilgili görevleri de çıkarılan nizamnâmeler ile belli esaslara bağlandı. 17 Ağustos 1907 tarihli ve 167 maddeden oluşan Polis Nizamnâmesi'nde polisin kumarı önlemek için alması gereken tedbirler de yer almıştı.⁴⁶ Anılan nizamnâmenin 11. maddesi ve 80. maddesi kumarla ilgili idi. 11. maddede kumarhanelerin teftiş ve incelenmesi ile kumarın yasaklanması görevi polise veriliyordu. Nizamnâmenin “*Zabuta-i İdare Vezâîf?*” bölümünde yer alan 80. maddede kumar oynanan mekânlara izin verilmemesi gerektiği belirtildi. Buna göre adaba ve genel ahlaka aykırı her türlü davranış ve hal yasaktı. Kumarhaneler ve yasalara aykırı hareket eden meyhanelerle umumhaneler ve ruhsatsız olarak düzenlenmiş piyango ve buna benzer her türlü muameleler usulünce yasaklanacaktı. Mahallelerde cami, okul ve mezarlık civarında umumhane açılmasına katiyen meydan verilmeyecek, açılanlar ise kapatılacaktı.⁴⁷

Bilahare 1907 Polis Nizamnâmesi'ne eklenen 13 ek madde arasında yer alan Ek Madde-7'de “*Bütün kumarhanelere engel olunacaktır. Buna rağmen kumar oynatan şahıs gerek orada gerek başka yerde dükkân açmak ve sanatını icra edebilmek için tekrar kumar oynamayacağına dair zabitaya noterden onaylı kefaletname vermeye mecburdur*” hükmü yer aldı.⁴⁸

1908-1918 Yasal Düzenlemeleri

Mevcut kumar yasalarının uygulanmasını pekiştirmek amacıyla Sadâret ve Dahiliye Nezareti, memlekette kumarın yasak olduğuna dair vilayetlere nizamnâmeler göndermekteydi. Bu nizamnâmelerde kumarın dinen ve hukuken yasak olduğuna ilişkin uyarılar yapılmakta, kumarın engellenmesi hususunda görevini yapmayan memurlar hakkında da işlem başlatılacağı bildirilmekteydi. Örneğin Sadrazamlık Mektubî Kaleminden Yanya vilayetine gönderilen 22 Mayıs 1908 tarihli belge, kumarın yaygın hale gelmesi ve bunun için alınacak önlemlerle ilgiliydi. Belgede Avlonya'da kumarbazlığın son haddine geldiği, bu

⁴⁵ BOA, *İrade Hususi (İ.HUS.)*, 150/71, s. 01, (29 Zilhicce 1324/12 Şubat 1907); BOA, *DH.MKT.*, 744/70, s. 12,01, 13, 02, (31 Kanûnusani 1322/13 Şubat 1907).

⁴⁶ Polis Nizamnâmesi, s. 637; Ali Dikici “II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Miras Kalan İç Güvenlik Anlayışı ve Polis Teşkilatı”, *Türk İdare Dergisi*, Sayı 479, 2014, s.95.

⁴⁷ Polis Nizamnâmesi, s. 637; Hasan Yağar, *Mevzuat Metinlerinde Polis Teşkilatında Yapı ve Görev (1845-1923)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1988, s. 375.

⁴⁸ 1913 yılında yeni bir Polis Nizamnâmesi hazırlandı. Ancak kumarla ilgili hükümler değişmedi. Bkz. Hakan Çebitürk, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e “Polis” Mevzuatı*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış, Sakarya, 2009, s. 49, 72 vd.

yüzden birçok servetin yok olduğu, kumarın dinen ve kanunen yasak olduğu hatırlatılarak kati bir şekilde önlenmesi, kumara müsamaha gösteren memurlar hakkında tereddüt edilmeksizin gerekli işlemin başlatılması istendi.⁴⁹ Yanya'da kumarın artışında asayişsizlik ve memurların tutumunun etkili olduğu tahmin edilmektedir. Zira bu dönemde Yanya vilayeti ile ilgili yazılan layihalarda bölgedeki asayişsizliğe ve memurların tutumuna ilişkin şikâyetler dile getiriliyordu. Asayişsizliğin Yunanistan'ın desteklediği Rum çeteleri ve Arnavutların kanun tanımamalarından ileri geldiği bildirilmekteydi. Osmanlı Hükûmeti, Yanya'da asayişini sağlamak için çok sayıda karakol inşa ederek tedbir almaya çalıştıysa da sorun çözülemedi. Vilayette memurların liyakatsizliği ve alenen ifade edilmese de rüşvetin ciddi boyutlara ulaştığı dile getiriliyordu.⁵⁰

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra 1858 Ceza Kanunu'nun kumarla ilgili maddelerinin düzenlenmesine yönelik talepler arttı; çünkü kumarla ilgili verilecek cezalarda tereddütler yaşanıyordu. Bu anlamda 23 Ağustos 1910'da Hüdavendigâr vilayeti, kumar oynayanların ve fuhuş yapanların cezalandırılması için kanuna bir madde eklenmesi hususunda mazbata hazırlayarak Dahiliye Nezareti'ne gönderdi.⁵¹ Benzer şikâyetler Çorum mutasarrıflığının 28 Ağustos 1910 tarihli tahriratında da dile getirildi. Tahriratta kumar ve fuhuş gibi ahlaksızlıkların yaygınlaştığı, bunun önüne geçilmesi için bazı tedbirler alınması gerektiği ifade ediliyordu. Bu kapsamda Ceza Kanunnâmesi'ne fıkra eklenmesi önerilmişti. Söz konusu yazıya göre kumar ve fuhuş yapanlarla ilgili verilecek cezalar hususunda bir karışıklık söz konusuydu; zira Ceza Kanunnâmesi'nde, 1862 tarihli olup baskınla ilgili hazırlanan emirnâmede ve Polis Nizamnâmesi'nde yer alan hükümlere göre hareket edildiği halde uygulamada tereddütler yaşanmaktaydı. Bu tereddütlerin ortadan kaldırılması için mevcut kanuna ek yapılması gerektiği ifade edildi.⁵²

Dahiliye Nezareti tarafından 23 Ağustos 1910 tarihinde Adliye Nezareti'ne gönderilen tezkerede kumar ve fuhuşun her yerde yaygınlaştığı, 1876 Kânûn-ı Esâsî'sine de uygun olarak daha önce yayınlanan hanelere baskınla ilgili 26 Ağustos 1862 (29 Safer 1279) tarihli emirnâmenin uygulanmasında tereddüt edilmesi nedeniyle fuhuş ve diğer suçların arttığı dile getirildi. Söz konusu tezkerede bu hususta Hükûmetin yeterince kararlı davranmamasının olumsuz bir tesir oluşturduğu belirtilmişti. Örneğin Hüdavendigâr vilayetinden alınan telgrafta Kânûn-ı Esâsî hükümlerinin uygulanmasında yaşanan tereddütler

⁴⁹ BOA, BEO, 3318/248796, s. 01, 01, (9 Mayıs 1324/22 Mayıs 1908).

⁵⁰ Yüksel Nizamoğlu, "Yanya Vilayetine Durumuna Dair Hazırlanan Layihalar ve Sonuçları", OTAM, Sayı 33, Bahar 2013, s. 223.

⁵¹ BOA, *Dahiliye Nezareti İdare Enrakı (DH.İD.)*, 89-1/2, 2-3, 2-6, (10 Ağustos 1326/23 Ağustos 1910).

⁵² BOA, *DH.İD.*, 89-1/2, 2-7, 2-8, (15 Ağustos 1326/28 Ağustos 1910).

nedeniyle toplumsal ahlakın bozulduğu, fuhuş gibi alışkanlıkların yaygınlaştığı, Hükûmetçe bir tedbir alınması gerektiği üzerinde duruluyordu.⁵³ Kânûn-ı Esâsî'nin hükümlerinin uygulanmasında yaşanan tereddüt ise mesken dokunulmazlığı ile ilgili olmalıdır. Zira anayasanın 22. maddesinde “*herkesin mesken ve menzili taarruzdan masundur*” esası yer almıştı.⁵⁴ Bu şekilde mesken dokunulmazlığı kapsamında hane sahibinin izni olmaksızın haneye girilemeyeceği belirtilmişti. Kumar ve fuhuş gibi suçlarda polislin şüpheli evlere baskın yapması bazı sakıncalar doğurduğu için kolluk kuvvetleri tereddütte kalmış, bu durum muhtemelen hanelerde kumarın yaygınlaşmasına neden olmuştu.

Aynı şekilde Ankara Vilayeti Meclis-i Umumisi, Mart 1911’de Ceza Kanunu’nun kumarla ilgili esaslarına yeni hükümler eklenmesiyle ilgili bir mazbata hazırlayarak Dahiliye Nezareti’ne gönderdi.⁵⁵ Anılan kanunun kumar oynayanlara yönelik muğlak esaslara sahip olmasının toplum içinde kumarın artışına sebep olduğu, ekonomik durumu iyi olan kişilerin kumar illetine tutulacağı ve hatta parası bulunmayanların ise sahip oldukları her şeyi satarak kumar oynamaya devam edebileceği savunuluyordu. Keza kumar hakkında mevcut düzenlemelerin eski tarihli olmasından dolayı kolluk kuvvetlerinin müdahalelerinin de yetersiz kaldığından yahut uygulanmadığından kumarın her geçen gün artış gösterdiği bildiriliyordu. Kumarın artması servetlerin boşa gitmesine ve toplum ahlakının bozulmasına yol açmaktaydı.⁵⁶ Vilayetlerden ulaşan bu talepler rağmen mevcut kanunun kumarla ilgili hükümlerinin yeterli olduğu ifade edilerek kanunda bir düzenlemeye gidilmedi.

Kumarla ilgili hükümlerinin değiştirilmesine yönelik talepler Askerî Ceza Kanunu için de söz konusu oldu. Balkan Savaşları sürecinde 1869 tarihli Askerî Ceza Kanunu’nun kumarla ilgili maddesinin caydırıcılığının artırılması gerektiği gündeme geldi. Çünkü Balkan Savaşları sırasında Osmanlı ordusundaki askerler arasında ordu disiplini kaidelerine uyulmuyordu. Askerler talime çıkmamış ve askerlik disiplinini kavrayamamıştı. Öte yandan ordu içindeki siyasal çekişmeler, komuta kademesindeki rütbeli personel sayısının azlığı otorite eksikliğine sebep olmaktaydı.⁵⁷ Askerî disiplinden uzak kalan ve maaş ödemelerinde sıkıntılar yaşayan askerler arasında içki ve kumar artış göstermişti. Bunun üzerine Harbiye

⁵³ BOA, DH.İD., 89-1/2, 2-7, 2-8, (15 Ağustos 1326/28 Ağustos 1910).

⁵⁴ *Düstur*, Cüz-i Rabi, Maarif Nezaret-i Celilesinin Ruhsatıyla, Matbaayı Amire, İstanbul, 1295, s. 7-8.

⁵⁵ BOA, DH.İD., 89-1/2, 2-1, (Rebiülevvel 1329/Mart 1911).

⁵⁶ BOA, DH.İD., 89-1/2, 2-1, (Rebiülevvel 1329/Mart 1911).

⁵⁷ Serdar Cem Sediroğlu, “I. Balkan Savaşı’nın Doğu Harekât Alanında Osmanlı Şark Ordusu’nun Harp Tarihi Bağlamında Analizi”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 9, Sayı 17, 2019, s. 625-626.

Nazırı Ahmet İzzet Paşa, Sadârete bir yazı göndererek mevcut kanunun kumar, iştret gibi suçları menetmeye yeterli olmadığını, cezaların daha caydırıcı olması gerektiğini belirterek kanunda değişiklik yapılmasını önerdi.⁵⁸ Bunun üzerine Askerî Ceza Kanunu'nun 200. maddesinin tadili hususunda Harbiye Nezareti'nin hazırlamış olduğu kanun layihası Tanzimat Dairesi'ne sevk edildi.⁵⁹

Söz konusu layihada Askerî Ceza Kanunnâmesi'nin 200. maddesinde suç sayılan fiillere verilecek cezalarda bir artış öngörülüyordu.⁶⁰ 200. maddenin değiştirilmesine yönelik kanun teklifinde suçlar 11 madde halinde sıralanmıştı. Teklifin ilk maddesinde sarhoşluk vardı. Ardından gelen madde ise kışla, ordugâh, gemi ve diğer askerî ve resmî yerlerde “*iştret*” yani içki içmekle ilgiliydi. Üçüncü ve dördüncü maddelerde kumar suçu zikredilmişti. Üçüncü maddede “*kumarbazlık*”, dördüncü maddede ise “*kıyafet-i askerîyesîyle umumbânelere ve kumarbânelere ve sair muhîl-i haysiyet mahâllata girip çıkmak*” yani haysiyet bozucu yerlere girmek ve çıkmak yasaklanıyordu.⁶¹

200. maddede sayılan suçlara ilişkin verilecek cezalar da belirtilmişti. Buna göre beyan edilen fiilleri ve hareketleri icra edenler erkan, ümera ve zabitanan ise iki aydan altı aya kadar hapsedilecekti. Küçük zabıt, onbaşı ve neferlere ise kırk beş günden üç aya kadar hapis ve on beş değnekten otuz değneğe kadar darp cezası verilecekti. Bu fiilleri tekrarlayanlar erkan, ümera ve zabitanan iseler askerlik görevinden uzaklaştırılacaktı. Küçük zabıt, onbaşı ve neferler üç aydan altı aya kadar hapis veya otuz değnekten altmış değneğe kadar darp cezası ile birlikte küçük zabitan ve onbaşılar nefer derecesine düşürülecekti. Bundan başka Mülkiye Ceza Kanunnâmesi'nin ikinci bâbının üçüncü faslında yer alan ve esasen uzaklaştırmayı gerekli kılmayan suçları tekraren işleyen erkan, ümera ve zabitan kanunda belirtilen ceza verilmek kaydıyla askerlik görevinden uzaklaştırılacaktı.⁶²

Kanun teklifinin son kısmında yukarıda bildirilen fiilleri işlemeleri halinde erkân, ümera ve zabitanın bir daha devlet hizmetinde istihdam edilmemek üzere hizmet müddetine göre Askerî Tekâüd ve İstifâ Kanunnâmesi'nin 2. maddesi kapsamında tekâüden askerî hizmetten ayrılmaları esası teklif edilmişti. Ayrıca işlediği suçun karşılığı olan ceza da mevcut Ceza Kanunu'na göre verilecekti.⁶³

⁵⁸ BOA, ŞD, 657/58, s. 006, (5 Teşrinievvel 1329/18 Ekim 1913); Feyza Kurnaz Şahin, “II. Meşrutiyet Döneminde İstanbul'da Sosyal Bir Problem Olarak Kumar İletisi”, *Belleten*, Cilt 84, Sayı 301, Aralık 2020, s. 1150.

⁵⁹ BOA, ŞD, 657/58, s. 008, (10 Teşrinievvel 1329/23 Ekim 1913).

⁶⁰ BOA, ŞD, 657/58, s. 10-12, (10 Teşrinievvel 1329/23 Ekim 1913).

⁶¹ BOA, ŞD, 657/58, s. 4, (20 Teşrinisani 1329/3 Aralık 1913).

⁶² BOA, ŞD, 657/58, s. 8, (10 Teşrinievvel 1329/23 Ekim 1913).

⁶³ BOA, ŞD, 657/58, s.10-12, (10 Teşrinievvel 1329/23 Ekim 1913).

1869 tarihli Askerî Ceza Kanunu'nun kumarla ilgili maddesine göre işret, tembellik, ihmal, kumarbazlık, sahip olduğu rütbenin haysiyetini korumama ve buna benzer davranışların tekrar etmesi halinde hafif ceza verilmekteydi. Kişi suçta ısrar ederse divan-ı harpte yargılanarak ümera ve zabitanın iseler askerlik görevinden çıkarılıyorlardı. Küçük zabitan, onbaşı ve neferler ise kırk beş gündен altı aya kadar hapis veyahut on beş değnekten kırk beş değneğe kadar darp ediliyorlardı. Darp ve hapis cezasıyla beraber küçük zabitan ve onbaşılar nefer derecesine indiriliyorlardı. 1913'te gündeme gelen teklifte ise sadece kumarbazlık değil askerî kıyafetle kumarhane ve haysiyet bozucu yerlere girip çıkmak da suç sayılmıştı. Üstelik mevcut kanunda suçun tekrarında hafif ceza verilirken yeni teklifte suçun ilk defa işlenmesi halinde ceza öngörülüyordu. Suça ilişkin verilen cezalarda da bir farklılık söz konusuydu. Mevcut kanunda suçun tekrarlanması halinde önce hafif ceza verilirken önerilen kanun teklifinde suçun ilk kez işlenmesi halinde erkân, ümerâ ve zabitan iki aydan altı aya kadar hapis, küçük zâbitân, onbaşı ve neferler kırk beş gündен üç aya kadar hapis veya on beş değnekten otuz değneğe kadar darpla cezalandırılacaktı. Suçun tekrarı halinde ise erkân, ümerâ ve zâbitân askerlik mesleğinden çıkarılacaklardı. Küçük zâbitân, onbaşı ve neferler ise üç aydan altı aya kadar hapis veya otuz değnekten altmış değneğe kadar darp edilecekti. Mevcut kanunda yer aldığı gibi küçük zâbitân ve onbaşılar ise nefer derecesine indirilecekti.

Konu Şura-yı Devlet'te görüşüldü ve 3 Kasım 1913 tarihli Tanzimat Dairesi'nin mazbatasına ilave yapıldı. Buna göre Askerî Ceza Kanunu'nda mevcut olan esasların uygulanmasının ordu ve donanmanın ahlakına zarar gelmemesi için oldukça önemli olduğu belirtildi. Ancak mevcut şartlarda 7. maddede yer alan cezaların, askerî vazifesini terk edenlere, seferberliğin ilanından sonra silahlaltına davet edilip de görevinin gereğini yapmayanlara ve firar edenlere verilmesinin daha uygun olacağı ifade edildi.⁶⁴ Bu gerekçeler doğrultusunda Tanzimat Dairesi, Askerî Ceza Kanunu'nda herhangi bir değişikliğe gitmedi.

I. Dünya Savaşı yıllarında yaşanan savaş koşulları nedeniyle memur kesiminde kumar alışkanlığı artmıştı.⁶⁵ Bu nedenle İttihat ve Terakki Hükûmeti 1917'de Memurin-i Dahiliye Nizamnâmesi'nin 26. maddesine bir ilave yapılması için harekete geçti ve bu düzenlemeyle memurlara kumar yasağı getirildi. Zira I. Dünya Savaşı sırasında kumar illeti hızlı bir artış göstermişti. Özellikle başkent İstanbul, servet ile sefaletin aynı anda görüldüğü bir şehir haline geldi. Savaş döneminde enflasyon yüzde dört yüz oranında arttı. Bu durum Osmanlı Devleti'nin geleneksel sosyal düzenini bozdu. I. Dünya Savaşı sırasında

⁶⁴ BOA, ŞD, 657/58, s. 14-16, (21 Teşrinievvel 1329/3 Kasım 1913).

⁶⁵ Feyza Kurnaz Şahin, "I. Dünya Savaşı ve Sonrasında Kumarın Yaygınlaşması ve Osmanlı Devleti'nin Aldığı Tedbirler", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 41, 2019, s. 415.

karaborsa, istifçilik, spekülâtif girişimler ve fiyat artışları nedeniyle Osmanlı toplumunun geleneksel gelir paylaşımı farklılaştı. Harp zengini olarak ifade edilen yeni bir sınıf oluştu. Gelir dağılımındaki farklılaşma ve harp koşulları büyük halk kesimlerini yoksulluk içine düşürdü. Zenginleşen sınıf ise sefahate sürüklendi. Harp zenginlerinin sefahat ve kumar düşkünlüğü İstanbul'da kumarın artışına neden oldu.⁶⁶

Osmanlı sosyal yapısının en önemli zümresi olan askerler ve memurların alım gücü düştüğü için yoksullukları arttı. Öte yandan devlet, kamu harcamalarını kısmak için memur maaşlarının yarısını kesmek durumunda kaldı. Bir yandan artan fiyatlar, diğer yandan maaş kesintisi nedeniyle memurlar mağdur duruma düştü. Bu uygulamalar memurun statü yitirmesine ve devletin yıpranmasına neden oldu. İlerleyen süreçte maaşlara bir miktar zam yapıldı ise de memurun alım gücünü toparlamak mümkün olmadı.⁶⁷

İfade edilen nedenlere bağlı olarak memur kesimde kolay para kazanma eğilimi artarak rüşvet ve kumar, hastalık haline geldi. İttihat ve Terakki Hükûmeti, devlet memurları arasında kumarın yaygınlaşmasından rahatsızdı. Zira bu illet toplumsal ahlaki zedelemiş, devletin itibarını ve güvenliğini de sarsmıştı. Hükûmet, kumar illetinin önüne geçmek için yeni yasal düzenlemeler getirdi. Dahiliye Nazırı Talat Bey, devlet memurlarına kumarı yasaklayan bir nizamnâme hazırlayarak 16 Ağustos 1916'da Sadrazamlık makamına sundu. Bu nizamnâmenin gerekçesinde memurların kumar oynamaya itibar ettikleri, memuriyete yakışmayacak fiiller içerisine girdikleri belirtiliyordu. Yasak olan bu fiilleri işleyenlerin memuriyetten azledilmesi için Memurin-i Dahiliye Nizamnâmesi'nin 26. maddesine ek olarak bir fıkra düzenlendiği bildirildi.⁶⁸ Söz konusu nizamnâme layihası Şura-yı Devlet'te görüşüldü. Buna göre bütün memur ve devlette istihdam edilen kişilerin kumar oynamaları yasaklandı. Bu yasağa aykırı hareket edenler ilk seferinde uyarılacak ikinci seferinde tam maaş kesim cezası verilecek, üçüncü defasında ise görevinden azledilerek cezalandırılacaklardı.⁶⁹

⁶⁶ Zafer Toprak, *Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918*, Doğan Kitap, İstanbul, 2012, s. 545-546; Mehmet Temel, *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1998, s. 27-28.

⁶⁷ Toprak, *age.*, 514-515, 541.

⁶⁸ BOA, ŞD, 2838/30, s. 4-6 (7 Zilkade 1334/5 Eylül 1916); BOA, ŞD, 2838/30, s. 1-3, (16 Ağustos 1916).

⁶⁹ BOA, ŞD, 2838/30, s. 38, 40, 42, (17 Kasım 1916); BOA, ŞD, 2839/12, s. 1, (11 Aralık 1917). Milli Mücadele döneminde kumarla ilgili yasal düzenlemeler için bkz. Feyza Kurnaz Şahin, "Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Sosyal Bir Probleme Çözüm Arayışları: Kumarla İlgili Müzakereler ve Yasal Düzenlemeler", *Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışının 100. Yılı: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Demokrasi Uluslararası Sempozyumu*, Cilt 1, ATAM Yay., Ankara, 2021, s. 453-488.

Yasaların Uygulanmasında Yaşanan Sorunlar ve İhlaller

Yasalara ve yasaklara rağmen kumarı bütünüyle ortadan kaldırmak mümkün görünmüyordu. Zira 1858 tarihli ceza yasaının üzerinden çok fazla bir zaman geçmeden İstanbul'un bazı semtlerinde kumarın alenen oynandığı görülebiliyordu. Örneğin Sadaret Mektubi Mühimme Kaleminden Altıncı Daire-i Belediye Riyasetine gönderilen 29 Ocak 1861 tarihli belgede özellikle Beyoğlu'nun bazı mahallerinde açıktan açığa kumar oynanmakta olduğu halde Altıncı Daire tarafından bunun menedilmesine yönelik herhangi bir tedbir alınmamasından dolayı ahalinin şikâyet ettiği haber veriliyordu. Yazıda, kumarın hukuken yasak olan ve ahlaken de ayıplanmış bir suç olduğu, hem insanlara zarar verdiği hem de çeşitli ahlaksızlıklara sebep olduğu hatırlatılarak kumarın ortadan kaldırılması isteniyordu.⁷⁰

Toplumun bir kesimi, kumarın yaygınlaşmasında devlet memurlarının ihmallerinin etkili olduğunu düşünüyordu. Bu husustaki şikâyetler haklı olabildiği gibi zaman zaman memurların haksız yere itham edilmesine de neden oluyordu. Memurla kişisel husumet içerisinde olan bir kişi ihbar mektubu yazarak memuru kumar oynamakla suçlayabiliyordu. Mesela Kadıköy'de Evkaf-ı Hümayun eski müderrislerinden Emin Efendi adlı kişinin Kadıköy Mühürdar gazinosunda kendi adına düzenlediği kontrat ile içki içtirdiği ve kumar oynattığına dair bir ihbar gelmesi üzerine Zaptiye Nezareti tarafından bir inceleme başlatıldı. İnceleme sonucunda elde edilen bilgi Dahiliye Nezareti'ne rapor olarak gönderildi. 11 Mart 1893 tarihli tezkerede gazinonun işletme kontratının Müderris Emin Efendi adına olmayıp, Apro adında bir kişiye ait olduğu ortaya çıkarıldı.⁷¹

Muzıka-yı Hümayun zabitanından Tahsin Bey ile ilgili 14 Ocak 1911'de yapılan bir tahkikat da memurlar hakkında yalan beyana çarpıcı bir örnek oluşturmaktaydı. Buna göre Harbiye Nezareti'nden Beyoğlu Polis Müdüriyetine gönderilen bir tezkerede, Muzıka-yı Hümayun zabitanından Tahsin Bey'in Beyoğlu Asmalımescit'te bulunan İskenderiye Otelinde kumar ve fuhuş yaptığının İngilizce olarak yazılmış bir ihbar mektubu ile haber alındığı bildirilmiş ve Tahsin Bey hakkında bir inceleme yapılması istenmişti.⁷² Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti de gerekli incelemeyi yaparak Harbiye Nezareti'ne bununla ilgili bir rapor gönderdi. Buna göre, Tahsin Bey'in söz konusu otele

⁷⁰ BOA, *Sadaret Mektubi Mühimme Kalemî Evrakı (A.MKT.MHM.)*, 207/64, (H-17-07-1277/29 Ocak 1861).

⁷¹ BOA, *DH.MKT.*, 6/38, s. 01,01-2, 02, 01, 03-01, (27 Şubat 1308/11 Mart 1893).

⁷² BOA, *Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Kısm-ı Adli Kalemî (DH.EUM.KADL.)*, 04/39, 003, (19 Kanunuevvel 1326/1 Ocak 1911).

ayda bir veya iki defa ancak gittiği, uygunsuz bir davranışının bulunmadığı, kumar veya fuhuş gibi fiillerinin olmadığı ifade edildi.⁷³

Ülkenin farklı şehirlerinden gelen şikâyet dilekçelerinde memurların ihmallerinin kumarın artışına sebep olduğu dile getiriliyordu. Bu anlamda 6 Aralık 1908 tarihli bir şikâyet mektubu oldukça dikkat çekicidir. Muğla merkezden Hacı Mehmed oğlu Hacı İsmail imzasıyla Sadârete gönderilen telgrafta, işret ve kumar gibi kötü alışkanlıkların menedilmesi için çok sayıda müracaat olması üzerine mahalli idare tarafından bazı tedbirler alındığı, ancak bazı memur ve zabitanın İslam ahalisini işret ve kumar hususunda teşvik ettikleri bildirilmekteydi. Bu şikâyet üzerine Sadrazamlık, Harbiye, Adliye ve Dahiliye Nezaretlerine tebligat göndererek telgrafta ifade edilen memur ve zabitler hakkında gerekli incelemenin başlatılmasını emretti.⁷⁴ Şüphesiz bu ilginç bir örnektir. Belgede bazı memurlar ile askerlerin ahaliyi kumara teşvik etmek için nasıl bir eylemde bulduklarına dair açıklayıcı bir bilgi yer almamaktadır. Bu nedenle şikâyet dilekçesinde belirtilen memurların kumarı teşvik ettiği ifadesi, memurların kumara göz yumarak vazifelerini tam olarak yerine getirmemelerinden kaynaklı olmalıdır.

1908'de Dahiliye Nezareti'ne gönderilen ihbar yazılarında kumara müptela olan memurların nasıl kumar oynadıklarından bahsedilmekteydi. Örneğin memurların zaman zaman evlerinde “*kumar partileri*” düzenlediklerine dair şikâyetler yapılmıştı. Bu durum bölgedeki askerî memurlar tarafından tespit edilerek Yıldız Sarayı'na bildirilmişti. Mesela 10 Mayıs 1908 tarihli olup Hamidiye Süvari Alay Komutanı Mirliva Ahmed Paşa'nın Yıldız Sarayı'na ilettiği bir yazıda, Edirne'de Vilayet İdare Meclisi Başkâtibi Reşid Bey ve Belediye Reisi Dilaver Bey'in hanelerini âdeta kumarhane haline getirdikleri, tanıdıkları şahısları evlerine davet ederek gecenin ilerleyen saatlerine kadar kumar çevirip, kumar masasında büyük meblağlar ortaya koydukları, anılan kişilerin bu faaliyetlerinden valinin de bilgi sahibi olduğu ifade ediliyordu.⁷⁵ Örnekteki memurların kumara müptela olmalarında yaşam tarzında meydana gelen değişiklikler ve eğlence anlayışındaki farklılaşma etkili olmalıdır.

Galata'da kumarın yaygınlaşmasında zabıta memurlarıyla ilgili şaibeler ve dedikodular da etkiliydi. Örneğin kumarıcılar veya kahvehane sahipleri, halk arasında zabıta memurları için “*gerekeni yaptıklarında*” dair söylentiler yaymışlardı. Bu durum kumar oynayan kişilerin cüret ve cesaretini artırmaktaydı. Kumarın önlenmesinde yaşanan sıkıntılardan birisi de yakalanan kumarbazların kısa süre

⁷³ BOA, DH.EUM.KADL., 04/39, 003, (1 Kanunusani 1326/14 Ocak 1911).

⁷⁴ BOA, BEO, 3448/258593, s. 01,01, (23 Teşrinisani 1324/6 Aralık 1908).

⁷⁵ BOA, *Yıldız Perakende Evrakı Askerî Maruzat (Y.PRK.ASK.)*, 256/50, s. 1-1, 2-1, (9 Rebiülahir 1326/11 Mayıs 1908).

içerisinde serbest bırakılma iddialarıydı. Örneğin Dersaadet Jandarma Alay Kumandanı Kaymakam İbrahim Bey tarafından 4 Eylül 1909 tarihinde Emniyet-i Umûmiye Müdüriyetine gönderilen tezkerede, Galata'da Doğruyol'da Hamdi Reis adlı şahsın kahvehanesinde kumar oynandığı, Hamdi Reis ve arkadaşları Nurettin, Kasımpaşalı İsmail ve Kabak Mustafa'nın halka karşı “*zabıta memurlarının isteklerinin yapıldığını*” ima eden konuşmalar yaparak kumarcuları cesaretlendirdikleri bildirilmişti. Beyoğlu merkezden gelen ihbar üzerine jandarmadan oluşan bir kıta ile mekânın basıldığı, altmış kişiden oluşan kumarbazların suçüstü yakalandığı, ancak bunlardan otuz kadarının firar ettiği, yirmi yedisinin tutuklandığı, kumar aletleriyle birlikte mutasarrıflığa teslim edildiği belirtilmişti. Yakalanan kumarcuların kısa sürede salıverildiği, kumarhanelerde her türlü rezalet ve sefaletin yer aldığı, buralara devam eden kişilerin kısa sürede serbest bırakılmalarının kumar oynayanların cesaret, gayret ve faaliyetlerini artırdığı, aynı zamanda zabıta memurlarının nüfuzunu ve görev şevklerini kırdığına dikkat çekilmişti. Kumarcuların kısa sürede salıverilmesinin rüşvet ve irtikâp suçunu da artıracacağı dile getirilmişti.⁷⁶

Kolluk kuvvetlerinin kumara göz yumduğu iddiaları gazeteciler tarafından da dillendirilmekteydi. Özellikle İstanbul'un Galata gibi semtlerinde bulunan kahvehanelerde ve umumi mekânlarda kumar ve fuhuşun aleni hale geldiği, anılan suçların yaygınlaşmasında Galata Polis Merkezi'nin ihmali olduğu *İkdam* ve *Osmanişer Loyd* gazeteleri muhabiri İbrahim Efendi tarafından kaleme alınan bir ihbarnamede dile getirilmişti. Bu ihbarname Emniyet-i Umûmiye Müdüriyetine gönderildi. Konuyla ilgili Emniyet-i Umûmiye Müdüriyetinin Beyoğlu Polis Müdüriyetine gönderdiği tezkerede Galata merkezde münasip olmayan durumların yaşandığına dikkat çekilerek gazete muharriri İbrahim Efendi'nin ihbarnamesinde yer alan eleştirilerine yer verilmişti. İbrahim Efendi'nin belirttiğine göre, Galata'da umuma açık kahvehanelerde açıktan açığa kumar oynanmakta, rıhtımda çok sayıda pavyon, meyhane ve birahane fuhuş yapılmaktaydı. Söz konusu mekânlarda hayat kadınları kol gezerek halkı fuhuşa sürüklüyorlardı. Ayrıca Galata'da balo mekânları saat beşte kapanarak, kadın ve erkekler mekân içerisinde çeşitli uygunsuz hallerde bulunuyorlardı. Gazeteci, kumar ve fuhuşun yaygınlaşmasında kolluk kuvvetlerinin ihmalkârlığının etkili olduğunu dile getirerek, Galata Polis Merkezi'nin bu durumun farkında olduğunu ancak gerekli tedbirleri almadığını iddia ediyordu.⁷⁷ İbrahim Efendi'nin ihbarnamesinin yılbaşına yakın bir tarihte olması önemlidir. Öyle

⁷⁶ BOA, *Dabilye Emniyet-i Umûmiye Tahrirat Kalemi Evrakı* (DH.EUM.THR.), 2/38, s. 001, (22 Ağustos 1325/4 Eylül 1909); BOA, DH.EUM.THR., 2/59, s. 001-002 (tarihsiz).

⁷⁷ BOA, DH.EUM.KADL., 2/52, s. 003, (12 Kanûnuevvel 1326/25 Aralık 1910).

anlaşıyor ki Beyoğlu ve civarında yılbaşı dönemlerinde kumar ve diğer yasaklı fiiller daha aleni hale gelebilmekte idi.⁷⁸

Kumar Suçuna Verilen Cezalar

Kumar oynatanlara verilecek cezalar 9 Ağustos 1858 tarihli Ceza Kanunu'nun on birinci faslında yer alan 242. maddesinde tespit edilmişti. Buna göre kumarbazlığı kâr elde etmek için sanat haline getiren, özel bir mahalde halkı davet ederek kumar oynatan ve sarraflık yaparak kumar oynayanlara para veren şahıslar bir aydan altı aya kadar hapis cezasına çarptırılacaktı. Ayrıca bir mecediye altın ile elli mecediye altın arasında para cezası uygulanacaktı. Kumar oynanan mahalde bulunan nakit para ve eşyaya devlet tarafından el konulacaktı.⁷⁹ Ceza Kanunu'na göre kumarla ilgili cezaların uygulanmaya başladığı görülmektedir. Örneğin 1859'da Kıbrıs Meclisi, çeşitli suçlara verilen cezaların uygunluğunu onaylatmak üzere Meclis-i Vâlâ'ya suç ve ceza cetvelini iletmişti. Buna göre kahvehanesine bir takım kişileri toplayarak kumar oynattırdığı anlaşılan Kışmır Ahmed'e Ceza Kanunu'nun 242. maddesi hükmünce para ve hapis cezası verilmişti. Meclis-i Vâlâ, verilen bu cezayı uygun bulmakla birlikte kumar mahallinde bulunan bilcümle nakit ve eşyanın da hazineye gelir olarak kaydedilmesi gerektiğini ancak bunun yapılmadığını tespit etti. Meclis-i Vâlâ, kanuna göre kahvehanede ele geçirilen para ve eşyaya da el konulması gerektiğini bildirdi.⁸⁰

Kanun, yabancı devlet tebaasına da aynı şekilde uygulanmaktaydı. Örneğin 10 Ocak 1860 tarihli belgeye göre Yunan devleti tebaasından olup Antalya'da oturan gazinocu Vasilaki, arkadaşları Yani, Dimitri ve Vilyani(?) adlı kimseleri gazarinosuna toplayarak kumar oynatmıştı. Kanuna göre Vasilaki'ye kırk bir gün hapis, beş adet altın ödeme cezası verildi. Ancak Yunan tebaası olduğu için konsolos bu cezaya müdahale ederek Vasilaki'ye Yunan kanunlarına göre ceza verilmesi gerektiğini bildirdi. Fakat Osmanlı makamlarınca bu reddedilerek söz konusu cezanın Yunan kanunlarına göre değil Osmanlı Ceza Kanunu'na göre verilmesi gerektiği ifade edildi.⁸¹

Yabancı devlet tebaasından olup Osmanlı topraklarında ikamet eden kişilerin kumar suçundan ceza almaları diplomatik sorunlara neden oluyordu. Örneğin Adana'da yirmi yıl boyunca kahvecilik yapan İran tebaasından Abdülkerim ve ortaklarının kahvehanesi kumar oynandığı iddiasıyla polis baskını sonucunda kapatılmıştı. Olay mahkemeye intikal etmiş, ancak kumar oynattıkları sabit

⁷⁸ Yolal, *agf.*, s. 45-48.

⁷⁹ Ceza Kanunnâme-i Hümayunu, s. 591.

⁸⁰ BOA, A.MKT.MVL., 110/84, 1-1, (10 Rebiülevvel 1276/7 Ekim 1859).

⁸¹ BOA, *Hariciye Nezâreti Mektubi Kalemi Evrakı* (HR.MKT.), 322/19, (16 Cemaziyelahir 1276/10 Ocak 1860).

olmadığından kahveciler beraat etmişti. Mahkemenin bu kararına rağmen kahvehanenin yeniden açılmaması diplomatik krize neden oldu; zira Abdülkerim ve ortakları, kahvehanenin açık olması gerektiği halde kapalı tutulmasından dolayı yaşadıkları mağduriyeti ve zararı Adana'daki İran konsolosluğuna bildirmişlerdi. Bunun üzerine İran Sefareti harekete geçti ve mahkeme kararına rağmen 4 Ekim 1913 tarihli ilamın gereğinin yapılmadığını bildirerek kahvehanenin kapalı tutulmasının gerekçesini Hariciye Nezareti'ne sordu.⁸²

Hariciye Nezareti, bu konuda Dahiliye Nezareti'ne bir yazı göndererek kahveci Abdülkerim'in kahvehanesinin açılması için gerekenin yapılmasını istedi.⁸³ Dahiliye Nezareti'nin direktifleri doğrultusunda Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti, Adana vilayetine bir yazı göndererek konu hakkında bilgi istedi. Adana valiliğinin cevabî yazısında 1907 Polis Nizamnâmesi'ne eklenen Ek Madde-7'de yer alan esasa göre hareket edildiği "*kumarhanelere engel olunacak*"⁸⁴ hükmü gereğince adı geçen kahvehanenin kapatıldığı bildirildi. Söz konusu yazıda 7. madde gereğince, kahvehanelerin buldukları yerde veya başka bir alanda çalışmaya devam etmeleri için kumar oynatmayacaklarına dair bir mukavenâme ve kefaletnâme vermeleri gerektiği, kahveci Abdülkerim'in ise mevcut süre içerisinde böyle bir müracaatta bulunmaması nedeniyle kahvehanesinin kapalı tutulduğu bildirildi. Bilahare anılan kahvehanenin yine İran tebaasından Nafi adlı birine devredilmesiyle kahvehane 26 Ekim 1913'de yeniden açıldı.⁸⁵

Kumar suçuna verilen cezalarda bölgenin siyasî ve askerî koşulları da dikkate alınıyordu. Mesela Balkan Savaşları sırasında örfi idare ilan edilmiş bölgelerde kumar suçu işlemiş kişilere uygulanan cezalar farklılaşabiliyordu. Örneğin İstanbul Hasköy'de yaşayan Osmanlı tebaasından Rafael Sebulbiyan'ın "*meşhur kumarçılardan*" olmasından dolayı idare-i örfiye mıntıkası dahilinde ikameti uygun görülmedi. R. Sebulbiyan'ın muhtemelen farklı suçları da mevcuttu. Hükümet-i Askeriye'nin 1301 numaralı ve 14 Ağustos 1913 tarihli kararı üzerine 22 Ağustos 1913'da Sinop'a gönderildi. Bilahare 24 Kasım 1913 tarihli Hükümet-i Askeriye'nin kararıyla affedildi. R. Sebulbiyan'ın eşi ve çocukları bu süreçte muhtaç duruma düştükleri için muhtacın defterine⁸⁶ kaydedilmişlerdi.⁸⁷

⁸² BOA, *Dahiliye Emniyet-i Umûmiye Emniyet Şubesi Evrakı (DH.EUM.EMN.)*, 39/18, s. 001, (9 Teşrinievvel 1329/22 Ekim 1913).

⁸³ BOA, *DH.EUM.EMN.*, 39/18, s. 003, (16 Teşrinievvel 1329/29 Ekim 1913).

⁸⁴ Çebitürk, *agl.*, s. 49.

⁸⁵ BOA, *DH.EUM.EMN.*, 39/18, s. 005, 008, (18 Teşrinisani 1329/1 Aralık 1913).

⁸⁶ Osmanlı Devleti'nde hapsedilen veya sürgün edilen kişilerin ailelerine zor durumda kalmamaları için yardım yapıldı. Bu türden ailelerin kaydedildiği defterlere "*muhtacın defterleri*" denirdi. BOA,

Bu şekilde kumar suçundan ceza alanların aileleri de mağdur edilmemişti. Kumar suçundan hapis cezası alanların ailelerinin mağduriyetinin giderilmesine dair örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu meyanda Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti tarafından Muhasebe Müdüriyetine gönderilen tahriratta Sinop'ta hapiste bulunan kumarbaz Şükrü'nün ailesinin 1914 senesine ait haklarının olduğu bildirilmişti. Bu hakkın müracaat ettikleri zaman verilmek üzere geçici olarak irad kaydı yapıldı.⁸⁸

Yabancı devlet tebaasından olup kumarla birlikte farklı suçlardan sabıkalı olan kişilerin sınır dışı edildiklerine dair örnekler söz konusuydu. Her ne kadar 1858 tarihli Ceza Kanunu'nda bu konuda açık bir hüküm bulunmasa da yabancı devlet tebaasının kumar yanında farklı suçları bulunması halinde bu ceza verilebilmişti. Örneğin 11 Şubat 1914 tarihli bir belgede Yunan tebaasından olup İstanbul'da ikamet eden Avyarinyos, Yorgi Vladhirandi Velaho, Panyot İstavrolaki, Nikolai Justinyanu ve Andrea Dopola adlı kişiler Galata'da Fazlı Sokağında Şeref Efendi kahvehanesinde iken mezkûr kahveye polis baskını gerçekleştirilmişti. Burada kumar oynadıkları belirlenen şahıslar sınır dışı edilerek Yunanistan'a gönderildi.⁸⁹

Sınır dışı edilen kişilerden Nikolai Justinyanu duruma itiraz ederek geri dönmek istediğini bildirdi. Bu durum sefaretler arasında uzun yazışmalara neden oldu. Nitekim Yunan Sefareti durumu Hariciye Nezareti'ne bildirerek N. Justinyanu'nun kahvehanede tesadüfen bulunduğunu, kumarla bir ilgisinin olmadığını, kendisinin Beyoğlu Kızlar Sokağında ikamet ettiğini, altı yıldan beri yün oyuncaklar dikerek ticaretle uğraştığını, hiçbir kötü hareketi ve sabıkasının bulunmadığını, komşuları ve Büyükkada ahalisi tarafından namuslu ve güvenilir birisi olarak tanındığını, zabıta tarafından yakalanmasının büyük ihtimalle bir yanlışlık sonucunda olduğunu bildirilerek Dersaadet'e geri dönmesine müsaade edilmesini istedi. Hariciye Nezareti meseleyi Dahiliye Nezareti'ne bildirerek Nikolai Justinyanu'nun durumunun yeniden incelenmesini talep etti.⁹⁰ Dahiliye Nezareti, Polis Müdüriyetinin vermiş olduğu raporda, söz konusu kişilerin kumar oynarken suçüstü yakalandıklarını, daha evvelden de sabıklarının

Dahiliye Emniyet-i Umûmiye Muhasebe Kalemi Evrakı (DH.EUM.MH.), 68/82, (24 Zilkade 1331/25 Ekim 1913), BOA, DH.EUM.MH., 68/70, (10 Teşrinievvel 1329/23 Ekim 1913).

⁸⁷ *BOA, DH.EUM.MH., 71/85, s. 1, (25 Teşrinisani 1329/8 Aralık 1913).*

⁸⁸ *BOA, DH.EUM.MH., 131/64, s. 002, (20 Mayıs 1332/2 Haziran 1916); BOA, DH.EUM.MH., 117/18, (9 Kanûnusani 1331/22 Ocak 1916).*

⁸⁹ *BOA, DH.EUM.MH., 72/2, s. 003, (29-30 Kanûnusani 1329/11-12 Şubat 1914).*

⁹⁰ *BOA, DH.EUM.MH., 72/2, s. 008-10, (20 Şubat 1329/5 Mart 1914).*

bulunması nedeniyle sınır dışı edildiklerini bildirdi. Adı geçen kişilerin Dersaadet'e dönmelerine katiyen müsaade olunamayacağı ifade edildi.⁹¹

Kumarla birlikte casusluk gibi suçların işlenmesi halinde sürgün gibi cezalar da verilmekteydi. Örneğin Beyoğlu Doğruyol'da ikamet eden Eleni adlı bir kadının hanesinde kumar oynattığı, ayrıca bu sırada askerî ve mülkî memurlardan casusluk amacıyla bilgi edinmeye çalıştığı için mahkeme edilmişti. Eleni, mahkeme kararı neticesinde Konya'ya sürgüne gönderildi.⁹² Ancak Eleni'nin kız kardeşi Amelya, Dahiliye Nezareti'ne bir dilekçe yazarak kardeşinin garezkârane ve yanlış bir ihbar üzerine Konya'ya gönderildiğini öne sürdü. Kendisinin hasta ve biçare olarak sürüldüğünü, çocuklarının himayesiz kalarak perişan olduğunu, kardeşinin kumarla ilgisi olmadığını belirterek zabitanın tekrar inceleme yapmasını talep etti.⁹³ Bu dilekçe üzerine Dahiliye Nezareti tarafından Beyoğlu Polis Müdüriyetine gönderilen yazıda Eleni'nin Dersaadet'e gelmesinde bir sakınca olup olmadığı soruldu.⁹⁴ Polis Müdüriyetinden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen cevabî yazıda, Eleni'nin evinde kumar oynatmak ve casusluk yapmak sebebiyle Konya'ya gönderildiği, esasında İstanbul'a dönmesinin uygun olmadığı, ancak bu konudaki keyfiyetin üst makamlara ait olduğu bildirildi.⁹⁵ Eleni'nin İstanbul'a dönmesine izin verilip verilmediği tespit edilememiştir.

Sonuç

Arşiv kaynaklarından elde edilen veriler XIX. ve XX. yüzyılda Osmanlı'da kumar düzenlemelerinin kısıtlayıcı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim 1851 ve 1858 tarihli Ceza Kanunnâmelerinde kumar ve piyango yasaklandı. Hatta kumar oynayanlara verilecek cezalarda tereddüt hasıl olunca kanunun kabul edilmesinden bir süre sonra Meclis-i Vâlâ yeni bir düzenlemeye gitti. Çünkü kumar oynayanlar hakkında ceza verilmedikçe uygunsuzluğun önünün alnamayacağı, kumara bağlı olarak başka problemlerin ortaya çıkacağı değerlendirildi. Devlet kumara yönelik yasaklamalarında toplum düzenini ve asayişî önceliyordu. 1861'de Meclis-i Vâlâ, kumar oynayanların bir nevi “*adab-ı umumîyeye mugayyir*” hareket etmiş olduklarına kanaat getirerek içtihad yoluyla Ceza Kanunu'nun 201. maddesi hükmüne göre kumar oynayanlara ikişer ay

⁹¹ BOA, DHEUM.EMN., 72/2, s. 15, 17, 20, 22, (29 Nisan 1330-1 Mayıs 1330/12 Mayıs 1914-14 Mayıs 1914).

⁹² BOA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umûmiye Üçüncü Şube (DHEUM. 3.Şube), 24/48, s. 009, (16 Kanûnuevvel 1333/16 Aralık 1917).

⁹³ BOA, DHEUM. 3.Şube, 24/48, s. 004, (31 Kanûnusani 1333/31 Ocak 1917).

⁹⁴ BOA, DHEUM. 3.Şube, 24/48, s. 006, (6-12 Kanûnusani 1334/6-12 Ocak 1918).

⁹⁵ BOA, DHEUM. 3.Şube, 24/48, s. 009, (16 Kanûnuevvel 1334/16 Aralık 1918); Bu konuda ayrıca bkz. Gürsoy Şahin, “I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nin Romanya İle İlişkilerinde Mukabele-i Bilmisil Uygulamaları”, *Türkiye- Romanya İlişkileri Geçmiş ve Günümüz: Uluslararası Sempozyumu, Bildiriler*, Cilt I, ATAM Yay., Ankara, 2019, s. 400-401.

müddetle hapis cezası verilmesini uygun gördü. Ancak bu karara rağmen uygulamadaki sorunlar devam etti.

Bulgular kumara getirilen kısıtlamaların yetersizliğiyle ilgili çeşitli devlet kademelerinde ve halk arasında bir eleştiri olduğunu ortaya koymaktadır. Zira bazı yöneticiler, Ceza Kanunu'nun kumarla ilgili esaslarının yetersizliğinin kumarı arttırdığına işaret ederek, kanun maddesinin değiştirilmesine yönelik teklifler sundu. Bu tekliflerin XX. yüzyılın başlarında yoğunlaşması tesadüf değildi. Zira bu dönemde yaşanan finansal krizler, Batılılaşmanın etkisinin yoğunlaşması, eğlence hayatı ve eğlence kültürünün değişmesi kumarı daha da görünür kılmıştı. Ancak kanun maddesinde değişiklik yapılmasına ve kumar oynayanlarla ilgili hükmün açık hale getirilmesine yönelik istekler Tanzimat Dairesi tarafından reddedildi. Kanun maddelerinin mevcut şartlarda yeterli olduğu dile getirildi. Tanzimat Dairesi'nin kanunda değişikliğe gitmemesi seküler hukuk yapısının bir tezahürü idi. Zira devlet artık kumar gibi suçlara toplumun asayişinin sağlanması noktasından bakıyordu.

Öte yandan devlet, ahaliye yönelik aşırı yasaklayıcı bir tutumdan kaçınarak bu sorunu hukukî olduğu kadar ahlaki bir mesele olarak gördüğünü de ortaya koymaktaydı. Burada Hükûmetin pragmatik bir yaklaşım sergilediği söylenebilir. Devlet adamları, sadece Hükûmet otoritesiyle ülkede kumar oynamak isteyenleri engellemenin mümkün olamayacağını değerlendirmiş olmalıdır. Bu anlamıyla kumarı menetmenin ancak genel ahlakın ıslah edilmesiyle mümkün olabileceği fikri de göz ardı edilmemişti. Bu yaklaşım yasaların sertlikten uzak kalmasına etki etmiş olabilir. Öyle anlaşılıyor ki devlet kişinin kumar oynamasına ilişkin kanuna sert maddeler koymak yerine meseleyi uyarılarla çözmeye çalışmıştır.

Kumar oynayanlara verilen cezalar ve kumarcuların kısa sürede serbest kalması polis memnuniyetsizliğini beraberinde getirmekteydi. Kumarcuların çeşitli teknikler kullanarak büyük bir ustalıklarla kumar baskınlarından kurtulmaları ise halk arasında kumara göz yumulduğuna ilişkin algıyı güçlendirdi. Sadaret bu türbülânsta bir yol bulmaya çalıştı. Polis merkezlerine kumarın önüne geçilmesi için gerekli kontrollerin sıklıkla yapılmasına ilişkin emirler verdi. Keza vilayetlere kumarın yasak olduğuna ilişkin tebligatlar gönderdi. Sonuç olarak polis takdirine bağlı uygulamalar ile yargı sistemi tarafından verilen cezaların bir yönüyle hafif kalması kumar yasaklarını erozyona uğrattı.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA),

Divan-ı Hümayûn Defterleri Kataloğundaki Mübimme Defterleri (A.DVNS.MHM.d),
(Dosya/Gömlek) 35/225, (Cemaziyelevvel 986/Temmuz-Ağustos 1578).

Babulî Evrak Odası Evrakı (BEO),

2326/174390, s. 01-01, 02-01, (15 Nisan 1320/28 Nisan 1904).

3318/248796, s. 01, 01, (9 Mayıs 1324/22 Mayıs 1908).

3448/258593, s. 01,01, (23 Teşrinisani 1324/6 Aralık 1908).

Dabiliye Emniyet-i Umûmiye Emniyet Şubesi Evrakı (DH.EUM.EMN.),

39/18, s. 001, (9 Teşrinievvel 1329/22 Ekim 1913).

39/18, s. 005, 008, (18 Teşrinisani 1329/1 Aralık 1913).

39/18, s. 003, (16 Teşrinievvel 1329/29 Ekim 1913).

72/2, s. 003, (29-30 Kanûnusani 1329/11-12 Şubat 1914).

72/2, s. 008-10, (20 Şubat 1329/5 Mart 1914).

72/2, s. 15, 17, 20, 22, (29 Nisan 1330-1 Mayıs 1330/12 Mayıs 1914-14 Mayıs 1914).

Dabiliye Emniyet-i Umûmiye Muhasebe Kalemi Evrakı (DH.EUM.MH.),

117/18, (9 Kanûnusani 1331/22 Ocak 1916).

131/64, s. 002, (20 Mayıs 1332/2 Haziran 1916).

68/70, (10 Teşrinievvel 1329/23 Ekim 1913).

68/82, (24 Zilkade 1331/25 Ekim 1913).

71/85, s. 1, (25 Teşrinisani 1329/8 Aralık 1913).

Dabiliye Emniyet-i Umûmiye Tabrirat Kalemi Evrakı (DH.EUM.THR.),

2/38, s. 001, (22 Ağustos 1325/4 Eylül 1909).

2/38, s. 001, (22 Ağustos 1325/4 Eylül 1909).

2/59, s. 001-002 (tarihsiz).

Dabiliye Nezâreti Emniyet-i Umûmiye Kısım-ı Adli Kalemi (DH.EUM.KADL),

04/39, 003, (19 Kanunuevvel 1326/1 Ocak 1911).

2/52, s. 003, (12 Kanûnuevvel 1326/25 Aralık 1910).

04/39, 003, (1 Kanûnusani 1326/14 Ocak 1911).

Dabiliye Nezâreti Emniyet-i Umûmiye Üçüncü Şube (DH.EUM. 3.Şube),

24/48, s. 009, (16 Kanûnuevvel 1333/16 Aralık 1917).

24/48, s. 004, (31 Kanûnusani 1333/31 Ocak 1917).

24/48, s. 006, (6-12 Kanûnusani 1334/ 6-12 Ocak 1918).

24/48, s. 009, (16 Kanûnuevvel 1334/16 Aralık 1918).

Dabiliye Nezâreti İdare Evrakı (DH.İD.),

89-1/2, 2-1, (Rebiülevvel 1329/Mart 1911).

89-1/2, 2-7, 2-8, (15 Ağustos 1326/28 Ağustos 1910).

89-1/2, 2-2, 2-3, 2-6, (10 Ağustos 1326/23 Ağustos 1910).

- Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemi (DH.MKT.)*,
851/73, s. 001, 001, (27 Nisan 1320/10 Mayıs 1904).
6/38, s. 01,01-2, 02, 01, 03-01, (27 Şubat 1308/11 Mart 1893).
744/70, s. 12,01, 13, 02, (31 Kanûnusani 1322/13 Şubat 1907).
Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı (HR.MKT.),
322/19, (16 Cemaziyelahir 1276/10 Ocak 1860).
İrade Hususi (İ.HUS.), 150/71, s. 01, (29 Zilhicce 1324/12 Şubat 1907).
Sadaret Mektubi Kalemi Meclis-i Vâlâ Evrakı (A.MKT.MVL.),
110/84, 1-1, (10 Rebiülevvel 1276/7 Ekim 1859).
127/66, (3 Zilkade 1277/13 Mayıs 1861).
Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilâyât Evrakı (A.MKT.UM.),
420/99, (H-27-01-1277/15 Ağustos 1860).
Sadaret Mektubi Mübimme Kalemi Evrakı (A.MKT.MHM.),
207/64, (H-17-07-1277/29 Ocak 1861).
Şura-yı Devlet Evrakı (ŞD),
657/58, s. 008, (10 Teşrinievvel 1329/23 Ekim 1913).
2364/001, s. 01, (16 Kanunuevvel 1319/30 Aralık 1903).
657/58, s. 006, (5 Teşrinievvel 1329/18 Ekim 1913).
657/58, s. 008, (10 Teşrinievvel 1329/23 Ekim 1913).
657/58, s. 4, (20 Teşrinisani 1329/3 Aralık 1913).
657/58, s.10-12, (10 Teşrinievvel 1329/23 Ekim 1913).
657/58, s.14-16, (21 Teşrinievvel 1329/3 Kasım 1913).
2838/30, s. 1-3, (16 Ağustos 1916).
2838/30, s. 38, 40, 42, (17 Kasım 1916).
2838/30, s. 4-6 (7 Zilkade 1334/5 Eylül 1916).
2839/12, s. 1, (11 Aralık 1917).
Yıldız Resmî Maruzat (Y.A.RES.),
132/3, s. 4, 1, (7 Temmuz 1321/20 Temmuz 1905).
132/3, s. 1-1, 2-1, (1 Cemaziyelahir 1323/3 Ağustos 1905).
132/3, s. 3-1, (14 Temmuz 1321/27 Temmuz 1905).
Yıldız Perakende Evrakı Askerî Maruzat (Y.PRK.ASK.),
256/50, s. 1-1, 2-1, (9 Rebiülahir 1326/11 Mayıs 1908).
Yıldız Perakende Evrakı Zabtiye Nezareti Maruzatı (Y.PRK.ZB),

2/56, (5 Cemaziyevvel 1301/3 Mart 1884).

Zabtiye Nezareti Evrakı (ZB),

1/62, s. 1-4, (29 Cemaziyevvel 1275/4 Ocak 1859).

Resmî Yayınlar

(1287/1870) Askerî Ceza Kanunname-i Hûmayunu, *Düstûr-i Askerî*, Mekteb-i Fûnun-u Harbiye-i Şahane Matbaası, İstanbul.

(1289) Ceza Kanunnâme-i Hümâyunu, *Düstur Tertip I*, Cilt I, 28 Zilhicce 1274/9 Ağustos 1858, Matbaa-yı Amire.

(1335) Polis Nizamnâmesi, *Düstur Tertip I*, Mütemmim, Hilal Matbaası, 15 Muharrem 1269-8 Recep 1325, Dersaadet, Zilkade.

(1295) *Düstur Cûz-i Rabi*, Maarif Nezaret-i Celilesinin Ruhsatıyla, Matbaayı Amire, İstanbul.

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

Ahmed Lütfi (1304) *Mir'at-ı Adalet Yahud Tarihçe-i Adliye-i Devlet-i Aliye*, (Naşiri; Kitapçı Ohannes), Matbaa-i Nişan Berberyan, İstanbul.

AKGÜNDÜZ Ahmet (1986) *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Diyarbakır.

AKGÜNDÜZ Said Nuri (2016) Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukukunun Kaynakları, *dergİabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi)*, Güz, Cilt 4, Sayı 8, s.1-16.

BARDAKOĞLU Ali (2002) Kumar, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, s. 364-367.

BAŞOĞLU Tuncay (2011) Ta'zîr, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 40, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul, s. 198-202.

ÇEBİTÜRK Hakan (2009) *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e "Polis" Mevzuatı*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış, Sakarya.

DİKİCİ Ali (2014) II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Miras Kalan İç Güvenlik Anlayışı ve Polis Teşkilatı, *Türk İdare Dergisi*, Sayı 479, s. 91-122.

ERDEM Fazıl Hüsnü ve COŞKUN Vahap (2009) Askeri Yargı ve Askeri Vesayet, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 14, Sayı 20-21, s. 87-136.

ERDİNÇLİ İhsan (2019) *Yenileşme Dönemi İstanbul'unda Meyhaneler ve Meyhanecilik (1826-1908)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

- (2020) Yasaklardan Modern Denetime: Osmanlı Devleti'nin İçki Tüketimine ve Meyhanelere Yaklaşımı, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 16, Sayı 31, Bahar, s.1-32.
- FOUCAULT Michel (2007) *İktidarın Gözü*, Çev. Işık ERGÜDEN, 2. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- (2013) *Hapishanenin Doğuşu*, Çev. Mehmet Ali KILIÇBAY, 5. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- GEORGEON François (2000), İmparatorluktan Cumhuriyete İstanbul'da Ramazan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşamak Toplumsallık Biçimleri ve Cemaatlerarası İlişkiler (18.-20. Yüzyıllar)*, Çev. Maide Selen, İletişim Yay., İstanbul, s. 41-136.
- GÖKÇE Orhan (2016) Tanzimat Dönemi Kanunlaştırma Faaliyetleri, *Genç Hukukçular Hukuk Okumaları, Birikimler –V*, (Edt. M. Balcı), Hukuk Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 27-35.
- GÜMÜŞ Musa (2013) Osmanlı Devleti'nde Kanunlaştırma Hareketleri, İdeolojisi ve Kurumları, *Tarih Okulu*, Cilt XIV, İlkbahar-Yaz, s. 163-200.
- HALLER H. Mark (1991) Policy Gambling, Entertainment, and the Emergence of Black Politics: Chicago from 1900 to 1940, *Journal of Social History*, Vol. 24, Nr. 4, s. 719-739.
- KILINÇ Ahmet (2015) Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde Uygulanan Kürek Cezasının Hukuki Tahlili, *Bellekten*, Cilt 79, Sayı 285, Ağustos, s. 531-558.
- KIRLI Engin (2010) Tanzimat Sonrası Fuhuş Hadisesine Yaklaşımında Yaşanan Değişim, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 12, 2, s. 39-51.
- KÖKSAL Ülkü (2015) II. Meşrutiyet Dönemi'nde ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Trabzon Polis Mektebi, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı 19, s. 139-166.
- Kur'an-ı Kerim Meâli* (2011) Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- KURNAZ ŞAHİN Feyza (2019) I. Dünya Savaşı ve Sonrasında Kumarın Yayınlışması ve Osmanlı Devleti'nin Aldığı Tedbirler, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 41, s. 405-426.
- (2020) II. Meşrutiyet Döneminde İstanbul'da Sosyal Bir Problem Olarak Kumar İleti, *Bellekten*, Cilt 84, Sayı 301, Aralık, s. 1143-1174.
- (2021) Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Sosyal Bir Probleme Çözüm Arayışları: Kumarla İlgili Müzakereler ve Yasal Düzenlemeler, *Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışının 100. Yılı: Osmanlı'dan*

Cumhuriyet'e Türkiye'de Demokrasi Uluslararası Sempozyumu, Cilt 1, ATAM Yay., Ankara, s. 453-488.

LUDWIG Monika - KRÄPLİN Anja - BRAUN Barbara - KRAUS Ludwig (2012) Gambling Experiences, Problems, Research and Policy: Gambling in Germany, *Addiction*, Nr. 108, s. 1554–1561.

McKIBBIN Ross (1979) Working-Class Gambling in Britain 1880-1939, *Past & Present*, Nr. 82, s. 147-178.

NİZAMOĞLU Yüksel (2013) Yanya Vilayetinin Durumuna Dair Hazırlanan Layihalar ve Sonuçları, *OTAM*, Sayı 33, s. 197-228.

ORFORD Jim (2012) Gambling in Britain: The Application of Restraint Erosion Theory, *Society for the Study of Addiction*, Nr. 107, s. 2082–2086.

ÖZCAN Abdülkadir (2013) Zaptiye, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 44, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, s. 128-130.

ÖZEK Çetin (1963) Türk Ceza Hukukunda Kumar Suçu, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 29, Sayı 1-2, s. 121-156.

SEDİROĞLU Serdar Cem (2019) I. Balkan Savaşı'nın Doğu Harekât Alanında Osmanlı Şark Ordusu'nun Harp Tarihi Bağlamında Analizi, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 9, Sayı 17, s. 605-633.

SÖNMEZ Ali (2005) Polis Meclisinin Kuruluşu ve Kaldırılışı (1845-1850), *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 24, Sayı 37, s. 259-275.

ŞAHİN Gürsoy (2017) *İngiliz Seyahatnamelerinde Osmanlı Toplumunu ve Türk İmaji*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul.

----- (2019) I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nin Romanya İle İlişkilerinde Mukabele-i Bilmisil Uygulamaları, *Türkiye-Romanya İlişkileri Geçmiş ve Günümüz: Uluslararası Sempozyumu, Bildiriler*, Cilt I, ATAM Yay., Ankara, s. 381-422.

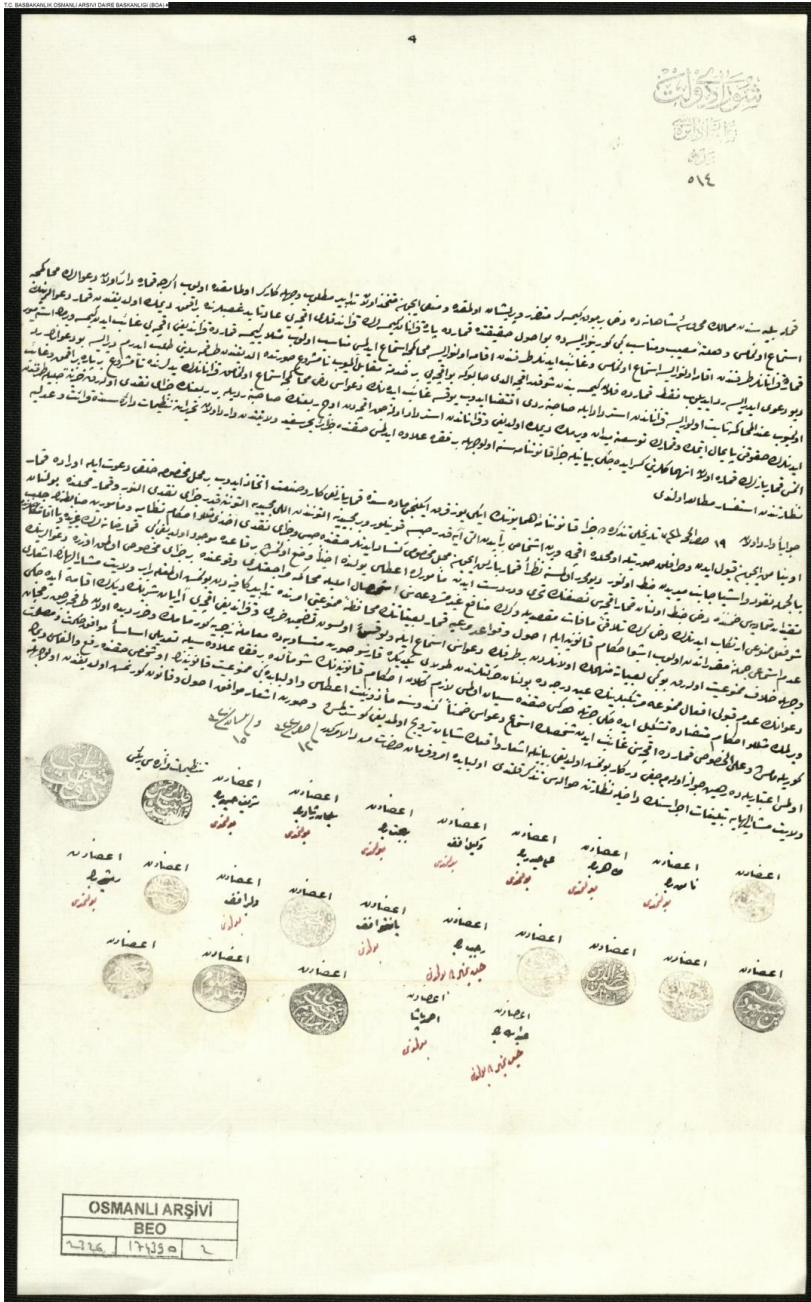
ŞENTOP Mustafa (2005) Tanzimat Dönemi Kanunlaştırma Faaliyetleri Literatürü, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5, s. 647-672.

TANER Tahir (1999) Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku, *Tanzimat I*, MEB Yay., İstanbul, s. 221-232.

TEMEL Mehmet (1998) *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.

TIZLAK Fahrettin (2006) Osmanlı Toplumuna Şans Oyunlarının Girişi, XV. *Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler*, Cilt 4, 3. Kısım, TTK Yayını, Ankara, s. 1876-1900.

- TOPRAK Zafer (2012) *Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918*, Doğan Kitap, İstanbul.
- TUNÇAY Mete (1993) *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*, Milli Piyango İdaresi Yayını, Ankara.
- VALLEUR Marc (2015) Gambling and Gambling-related Problems in France, *Society for the Study of Addiction*, Nr. 110, s. 1872-1876.
- YAĞAR Hasan (1988) *Mevzuat Metinlerinde Polis Teşkilatında Yapı ve Görev (1845-1923)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- YAKUT Esra (2006) Tanzimat Dönemi'ne Kadar Osmanlı Hukuku'nda Taziri Gerektiren Suçlar ve Cezaları, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, Sayı 2, Güz, s. 25-40.
- YILMAZ Fikret (2015) Siyaset, İsyân ve İstanbul (1453-1808), *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, Siyaset ve Yönetim I*, Cilt II, İstanbul, s. 122-173.
- YOLAL Mesut (2018) *Osmanlı Devleti'nde Şans Oyunları ve Kumar (1800-1923)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- YOLYAPAN Aydoğan (2000) Osmanlı Devletinde Askeri Yargının Gelişimi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 9-10, s. 145-168.

Ek-1. Kumar Davalarında Ceza Usulüne Göre Muamele Yapılması Nedeniyle Yeni Düzenlemeye Gerek Görülmediği Hakkında 28 Nisan 1904 Tarihli Belge

(BEO, 2326/174390, 02-01, (15 Nisan 1320/28 Nisan 1904))